

PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA REPRESIJA I ZLOČINI U HRVATSKOJ
1944.-1946.

DOKUMENTI
SLAVONIJA, SRIJEM I BARANJA

Nakladnik:

Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Slavonski Brod

Recenzenti:

Dr. sc. Nikica Barić
Dr. sc. Zdenko Radelić

PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA
REPRESIJA I ZLOČINI
U HRVATSKOJ
1944.-1946.

DOKUMENTI

SLAVONIJA, SRIJEM I BARANJA

SLAVONSKI BROD
2006.

**PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA REPRESIJA I ZLOČINI U HRVATSKOJ
1944.-1946.**

DOKUMENTI

knjiga 2

SLAVONIJA, SRIJEM I BARANJA

Za nakladnika:

Dr. sc. Mato Artuković

Priredio:

Dr. sc. Vladimir Geiger

Suradnici:

Mate Rupić, prof.

Dr. sc. Zdravko Dizdar

Šimun Penava, prof.

Lektorica:

Tomislava Bošnjak Botica

Obrada slikovnih priloga:

Ivan Majdak

Izrada kazala:

Vlatka Lemić

Naslovnica:

Lidija Janković

Slog i tisak:

Tiskara Rotim i Market

Naklada:

1000 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb
UDK 323.281(497.5) "1944/1946" (093.2)

PARTIZANSKA i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj
1944.-1946. : dokumenti : Slavonija, Srijem i Baranja / <priredio
Vladimir Geiger ; suradnici Mate Rupić, Zdravko Dizdar,
Šimun Penava>. - Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006.

ISBN 953-6659-29-8

I. Politički progoni -- Hrvatska -- 1944.-1946. -- Dokumenti
300920113

SADRŽAJ:

Predgovor.....	27
Kratice.....	43
• 1943., svibanj 26. - Izjava Inicijativnog odbora ZAVNOH-a i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske o ciljevima i načelima Narodno-oslobodilačke borbe.....	47
1. 1944., siječanj 11. - Pismo Štaba VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije podređenim postrojbama u kojem ih upozoravaju na nedostatan nadzor kretanja sumnjivih osoba u neoslobođenim selima, a i nekim oslobođenim, i u vezi s tim naređuju stvaranje “specijalnih četa” pri komandama područja, te utanačuju i zadatke “specijalnih četa”	49
2. 1944., travanj 28. - Odjel za sudstvo ZAVNOH-a u vezi s izradom pravilnika za logore za prisilni rad traži od Vojno-sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da im budući da je “već ranije uredio svoje logore i o tome izdao i pravilnik”, žurno dostavi pravilnik i podatke o uređenju logora.....	51
3. 1944., srpanj 21. –22. - Glavni NOO Vojvodine dostavlja Ekonomskom odsjeku Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine dopis upućen okružnim NOO-ima o pitanju i načinu provođenja konfiskacije imanja “narodnih neprijatelja”.....	52
4. 1944., rujan 25., Pakrac - Povjerenstvo OZN-e Pakrac u izvješću o radu od dolaska partizana u mjesto do 25. rujna 1944. opisuje stanje i navodi brojna uhićenja i upućivanja u logor i na prisilni rad “domaće bande”.....	54
5. 1944., listopad 1., Pakrac - Povjerenstvo OZN-e Pakrac, u izvješću za rujan 1944. OZN-i II. za Slavoniju, opisuje stanje u kotaru, te posebice odnos stanovništva prema Narodno-oslobodilačkom pokretu, rad OZN-e i obračun s neprijateljem	56
6. 1944., rujan 1. – listopad 2. - Sudski odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju dostavlja na “znanje i postupak” Sudskom odjelu Okružnog NOO-a Virovitica poziv Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača svim NOO-ima da neodložno počnu s radom na utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača, a koji napominje da za “zločine treba da odgovara samo onaj, koji je taj zločin počinio ili pomogao”, te da “nevine sud narodni neće i ne može kažnjavati”, jer “naša narodna vlast je pravedna”.....	64
7. 1944., listopad 10., Oblasni komitet KP Slavonije izvješćuje CK KP Hrvatske o stanju u jedinicama NOV i PO Hrvatske i organima “narodnih” vlasti na području Slavonije, te ističe problem pljačke od strane partizana, kao i neznanja i pogrešaka organa “narodnih” vlasti, i s druge strane djelatnost “velikosrpsva” u nekim mjestima i katoličkog svećenstva	67

8. [1944., listopad 17., Vršac] - Naredba vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije Josipa Broza Tita o uspostavi Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju.....67
9. 1944., listopad 18. - Štab VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije izvješćuje Glavni štab NOV i PO Jugoslavije o stanju u “novooslobođenim krajevima” Slavonije (Požega, Pleternica, Pakrac, Lipik, Daruvar, Slatina, Virovitica), te prikazuje između ostaloga i raspoloženje “naroda” (Hrvata, Srba i Nijemaca), rad vojnih, vojno-pozadinskih i civilnih vlasti pri preuzimanju vlasti u prvim danima, odnosno “kada se likvidira svaki otpor, i pohapse svi neprijateljski tipovi” i navodi da su osnovani “zarobljenički logori za zarobljenike u četiri područja, kao jedan logor Korpusne vojne oblasti”69
10. 1944., studeni 11. - OZN-a za Slavoniju izvješćuje o stanju u slavonskim i srijemskim gradovima i kotarevima, raspoloženju stanovništva, posebice odnosu prema Narodno-oslobodilačkom pokretu, te prikazuje i neke slučajeve obračuna s “neprijateljem”71
11. 1944., studeni 14. - Glavni NOO Vojvodine, izvješćuje sve NOO-e u Banatu, Bačkoj i Baranji o razlozima uvođenja Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju..... 78
12. 1944., studeni 29., Daruvar - Povjerenstvo OZN-e Daruvar izvješćuje OZN-u za Slavoniju o političkom stanju u studenome 1944. u Daruvaru, posebice o radu “neprijateljskih” organizacija, o radu Povjerenstva OZN-e Daruvar, te navodi mjere poduzete prema neprijateljski nastrojenim Hrvatima, Mađarima i Srbima.....80
13. 1944., studeni 29., Grubišno Polje - Povjerenstvo OZN-e za Kotar Grubišno Polje u izvješću OZN-i II. za Slavoniju i Okružnom komitetu KP Hrvatske Virovitica o političkom stanju u studenome 1944. u Grubišnom Polju ističe neslaganje naroda s partizanskim protjerivanjem njemačkog i mađarskog stanovništva, te prikazuje raspoloženje katoličkih redovnica i svećenika i mještana Grubišnoga Polja i okolice82
14. 1944., studeni 29. - Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju NOV Jugoslavije nalaže Komandama vojnih oblasti, područja, mjesta i seoskih stanica upute o postupanjima u njemačkim naseljima i prema njemačkom stanovništvu.....83
15. 1944., prosinac 1. - Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju NOV Jugoslavije nalaže Komandama vojnih oblasti, svima komandama područja, komandama mjesta i vojnim stanicama način postupanja prema Mađarima i Nijemcima, posebice u pogledu njihove internacije u logore85
16. 1944., prosinac 1. - Kotarski komitet KP Hrvatske Đakovo izvješćuje Okružni komitet KPH Slavonski Brod o protjerivanju njemačkih, mađarskih i ustaških obitelji iz sela pod partizanskom vlašću87
17. 1944., prosinac 2. - Okružni komitet KP Hrvatske Slavonski Brod izvješćuje o protjerivanju njemačkih obitelji iz sela Đakovštine pod partizanskom vlašću.....88

18. 1944., prosinac 8. - Vojni sud VI. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije Vijeće kod Komande slatinskog područja donosi smrtnu presudu slatinskom župniku Juliju Bürgeru89
19. 1944., prosinac 26., Pakrac - Povjerenstvo OZN-e Pakrac u izvješću za prosinac 1944., opisuje stanje u Pakracu i Lipiku, posebice raspoloženje stanovništva, te prikazuje rad OZN-e i navodi protjerivanja, uhićivanja, saslušanja, suđenja i likvidacije “neprijatelja”91
20. 1944., prosinac 27., Daruvar - Povjerenstvo OZN-e Daruvar u izvješću za prosinac 1944. OZN-i II. za Okrug Viroviticu opisuje stanje u mjestu i u kotaru, posebice raspoloženje stanovništva, te prikazuje rad OZN-e i navodi uhićivanja, saslušanja, suđenja i likvidacije “neprijatelja”95
21. 1944., prosinac 30., Virovitica - OZN-a za Okrug Virovitica u izvješću za prosinac 1944. OZN-i za Slavoniju opisuje stanje u kotarevima Virovitica, Daruvar i Grubišno Polje, posebice raspoloženje stanovništva, te prikazuje rad OZN-e i navodi protjerivanja, uhićivanja, saslušanja i suđenja “neprijatelja”99
22. 1945., [siječanj] - Izvješće o razlozima likvidacija domobranskih časnika i vojnika koji su se odazvali amnestiji koje su pripadnici OZN-e VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije u razdoblju od 15. rujna 1944. do 1. siječnja 1945..... 102
23. 1945., siječanj 10. - Ovlaštenje general-majora Ivana Rukavine, komandanta Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju NOV Jugoslavije potpukovniku Đuri Kladarinu da može u Vojvodini prema svojem nahođenju pregledavati logore za folksdojčere, kao i mjesta iz kojih njemačko stanovništvo nije iseljeno ili internirano, te pojedine osobe uhićivati odnosno postupati prema svojim procjenama 105
24. 1945., siječanj 25. - Odsjek OZN-e VI. korpusa upućuje OZN-i III. za Hrvatsku popise domobranskih časnika i ostalih koje su likvidirali pripadnici OZN-e, te postrojba VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije u razdoblju od 15. rujna 1944. do 1. siječnja 1945 106
25. 1945., [ožujak] - Oblasni komitet KP Jugoslavije za Srijem nalaže svim kotarskim komitetima KPJ i Mjesnom komitetu KPJ Zemun da treba OZN-i pomoći “u otkrivanju i uklanjanju neprijateljskih elemenata”, te “Mađare koji nisu zločinci, a to znači koje ne treba streljati, treba odmah popuštati iz logora” 121
26. 1945., ožujak 5. - Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača ZAVNOH-a izvješćuje sve okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača da trebaju “od sada stavljati predloge za privremeni prelaz imovine ratnih zločinaca i njihovih pomagača, kojima radi njihovih djela prijeti kazna konfiskacije imovine, pod upravu i nadzor Države”, te prilaže upute za rad 123

27. 1945. ožujak 15., Novi Sad - Glavni NOO Vojvodine, Novi Sad pojašnjava Vojnoj oblasti Vojvodine, Novi Sad o načinu raspolaganja s “neprijateljskom imovinom”, posebice novcem i stokom, koja je odlukom AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. prešla u državnu svojinu 130
28. 1945., ožujak 24. - Izlaganje na Okružnoj konferenciji KP Jugoslavije za Srijem o stanju KP u Okrugu Srijem, uz osvrt na rad i nedostatke u djelovanju OZN-e i milicije 131
29. 1945., travanj 5., Požega - Povjerenstvo OZN-e Požega u izvješću OZN-i Nova Gradiška o radu od dolaska partizana u mjesto do 5. travnja 1945. opisuje stanje i navodi zarobljavanje brojnih neprijateljskih vojnika i uhićivanja civila, te njihovo upućivanje u zatvore i logore 135
30. [1945., travanj 12.], Vukovar - Kotarski sud u Vukovaru donosi 20. siječnja 1952. rješenje o proglašenju mrtvim Antuna Đurkovića iz Vukovara, uz potvrdu da je imenovani “prilikom oslobodjenja 12. 4. 1945. na večer, odveden po NOV-i i poslije toga nestao” 138
31. 1945., travanj 15. - svibanj 12., Osijek – Vinkovci - Upravni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju, Osijek dostavlja Upravnom odjelu Okružnog NOO-a, Osijek naputke “o preuzimanju vlasti u novo oslobodjenim gradovima”, s posebnim osvrtom na ovlasti i način djelovanja OZN-e, a Upravni odjel Okružnog NOO-a naputke prosljeđuje Kotarskom NOO-u Vinkovci 139
32. 1945., svibanj, Slavonski Brod - Okružni NOO Slavonski Brod nalaže kotarskim NOO-ima Slavonski Brod, Đakovo i Županja potrebu poduzimanja “energičnih mjera za čišćenje zemlje od fašističkih ostataka i raznih protunarodnih elemenata”, posebice popisivanja svih preostalih folksdojčera i njihovo upućivanje u logore 146
33. 1945., svibanj 2., Županja - Povjerenstvo OZN-e za Kotar Županja izvješćuje OZN-u za Okrug Slavonski Brod o političkom stanju, neprijateljskim organizacijama i radu OZN-e, te između ostalog navodi da su jedinice JA “u mnogim selima nahvatale prilično ljudi i odvele ih sa sobom ili potukli u blizini sela”, a OZN-a je nastavila s “čišćenjem i započele su opsežnije istrage” 147
34. 1945., svibanj 5., [Osijek] - OZN-a za Slavoniju, Osijek izvješćuje OZN-u za Hrvatsku da su uhitili oko 1600 osoba, većinom iz gradova, da provode “plansko čišćenje okruga”, da počinju “sa čišćenjem Švaba iz Osijeka i okolice”, koje upućuju u logore koje će preuzeti Upravni odjeli, te pitaju na koji način “da postupamo sa ljudima za koje nemamo dovoljno materijala za sud, a štetni su za okolinu”, treba li navedene internirati u logore 155
35. 1945., svibanj 7., Beograd - Naredba predsjednika Ministarskog savjeta i ministra Narodne obrane DF Jugoslavije Josipa Broza Tita podređenim štabovima i komandama o korištenju radne snage iz logora za folksdojčere 156

36. 1945., svibanj 9. - Uputstvo za provedbu Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj Ministarstva pravosuđa Narodne vlade Hrvatske koje utanačuje koje osobe odnosno koja “krivična djela” potpadaju u nadležnost Sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, te kakve kazne treba dosuđivati za pojedine vrste “krivičnih djela”, uz napomenu da osuđenike s područja Oblasnog NO-a Osijek treba upućivati u logor “Bohn” kod Vinkovaca 157
37. 1945., svibanj 9., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NOO-a Slavonski Brod ukazuje Povjerenstvima OZN-e za Slavonski Brod, Đakovo i Županju “na postupak raznih drugova koji dolaze bez ikakvih pismenih naloga, a moguće i samovoljno, u stanove građana i tamo vrše nepotrebne premetačine uznemiravajući i tako uznemirene i zaplašene građane-seljake”, oduzimajući pritom pojedine stvari, te mole poduzimanje svih potrebnih mjera, posebice u vojnim jedinicama, kako bi se navedeno ubuduće spriječilo “što je više moguće” 161
38. 1945., svibanj 10., Vinkovci - Kotarski NOO Vinkovci izvješćuje Okružni NOO Osijek o političkom stanju u kotaru, navodeći kako je narod još uvijek u strahu i štiti, jer je “bilo neki nepravilnosti od strane naše vojske pri dolasku u ova sela, tako da je ovdje u pojedinim selima poubijano dosta ljudi pa čak i oni koji nisu bili loši ljudi”, te posebice naglašava opasnost od “reakcije” po kojoj će “nemilosrdno udariti” 162
39. 1945., svibanj 12., [Osijek] - OZN-a za Slavoniju, Osijek u izvješću OZN-i II. za Hrvatsku, Zagreb opisuje rad OZN-e Nova Gradiška, Slavonski Brod, Osijek, Našice i Virovitica, te prikazuje “čišćenje gradova i mjesta” od “narodnih neprijatelja” 164
40. 1945., svibanj 14., Županja - Povjerenstvo OZN-e za Kotar Županja u izvješću OZN-i za Okrug Slavonski Brod opisuje političko stanje, posebice rad neprijateljskih organizacija, te prikazuje rad OZN-e i “čišćenja”, osobito uhićivanja i zatvaranja “neprijatelja” 169
41. 1945., svibanj 15., Novi Sad - Izvješće Vanredne kontrolne komisije za Banat, Novi Sad, Predsjedništvu Vanredne kontrolne komisije Ministarskog savjeta za Vojvodinu, Novi Sad o koncentracionim logorima za folksdojčere, s navodima o broju logoraša u nekim logorima u Baranji i Srijemu 175
42. 1945., svibanj 16. - Depeša I. JA upućena Generalštabu JA s navodom o stanju u zarobljeničkim logorima 177
43. 1945. svibanj 17. - Depeše Generalštaba JA upućene Štabu III. JA od 16. i 17. svibnja 1945. s navodom o velikom broju ratnih zarobljenika i nalogom da ih se odmah uputi u Srijem, Baranju, Bačku i Banat 178
44. 1945., svibanj 21. - Iz izvješća Štaba XII. divizije Štabu III. JA o predaji Oružanih snaga NDH kod Bleiburga, broju zarobljenika i njihovom sprovođenju do logora u Mariboru i dalje prema Osijeku 179

45. 1945. svibanj 22. - Zapovijed Štaba XII. divizije III. JA podređenim postrojbama o pokretu iz Maribora preko Varaždina, Koprivnice, Đurđevca, Moslavine do Petrijevaca (Valpovo) u Slavoniji i o sprovođenju zarobljenika 181
46. 1945., svibanj 25., [Osijek] - Dopis Vojne oblasti za Slavoniju JA, Osijek, Oblasnom NOO-u za Slavoniju, Osijek kojim traže da se najžurnije obavijeste svi okružni, kotarski i općinski NOO-i da se zabranjuje davanje hrane zarobljenicima u prolazu, osim u za to predviđenim mjestima, jer to usporava “brzo odpremanje zarobljenika, koji dolaze u većim transportima”, što zatim Oblasni NOO za Slavoniju prosljeđuje Okružnom NOO-u Slavonski Brod za “najhitnije proglašenje narodu putem nižih NOO-a” 184
47. 1945., svibanj 26. - Dopis upućen OZN-i III. za Hrvatsku, Zagreb o osnivanju zarobljeničkih logora u Slavoniji i odnosu prema ratnim zarobljenicima 186
48. 1945., svibanj 26., [Zagreb] - OZN-a III. za Hrvatsku, Zagreb opisuje stanje u Slavoniji, posebice u redovima JA i raspoloženje stanovništva, te prikazuje niz nepravilnosti, navodeći kao veliki problem pljačku okoju čine pripadnici JA..... 188
49. 1945., svibanj 29., Osijek - Okružni komitet KP Hrvatske Osijek izvješćuje Oblasni komitet KP Hrvatske za Slavoniju, Osijek o političkom stanju u Okrugu Osijek, te između ostalog navode da će prirediti “nekoliko javnih sudjenja, gdje ćemo nekoliko gadova i javno likvidirati”, posebice napominjući kako namjeravaju “javno osuditi popa Astaloša” iz Dalja (Osijek), kao i da su folksdojčere koji se iz izbjeglištva u Austriji vraćaju u svoja sela “uputili pravo u logore” 191
50. 1945., svibanj 29., Vinkovci - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vinkovci naređuje svim mjesnim NOO-ima vrlo žurno, “prije sviju poslova”, popisivanje svih preostalih stanovnika Nijemaca, te da podatke dostave Kotarskom NOO-u koji će ocijeniti njihov odnos prema “našem pokretu” 194
51. 1945., svibanj 31. - Iz izvješća sekretara KP Hrvatske 4. udarne brigade III. udarne divizije JA upućena sekretaru Divizijskog komiteta KPH III. udarne divizije JA o partijskom radu u svibnju 1945., s navodima o sprovođenju zarobljenika iz Slovenije prema Slavoniji te odnosu prema zarobljenicima..... 195
52. 1945., svibanj 15. – lipanj 1., Dravograd – Osijek - Iz dnevnika 4. brigade XII. divizije III. JA o sprovođenju zarobljenika od Dravograda do Osijeka 196
53. 1945., lipanj 1., Slavonski Brod - Okružni komitet KP Hrvatske Slavonski Brod izvješćuje [Oblasni komitet KP Hrvatske Osijek] o političkom stanju u okrugu, navodeći kako “razni reakcionarni elementi pokušavaju omesti mirnu izgradnju”, te da je takvo stanje “sada lokalizirano jer su neki pohapšeni” 200
54. 1945., lipanj 1., Vinkovci - Upravni odjel Gradskog NOO-a Vinkovci dostavlja Centralnom logoru za protjerivanje Nijemaca (folksdojčera) u Josipovcu kod Osijeka poimenični popis uhićenih folksdojčera s područja Gradskog NOO-a Vinkovci, te izvješćuje da će ih izručiti u logor na daljnji postupak 204

55. 1945., lipanj 2., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NOO-a Slavonski Brod izvješćuje kotarske i gradske NOO-e Slavonski Brod, Đakovo, Vinkovci i Županja o mogućnostima i uvjetima posjećivanja interniranih folksdojčera u logorima u Josipovcu i Valpovu205
56. 1945., lipanj 2., Osijek - Upravni odjel Okružnog NOO-a Osijek izvješćuje Upravni odjel Kotarskog NOO-a Našice o naredbi MUP-a Narodne vlade Hrvatske, Zagreb, koju su dobili od Upravnog odjela Oblasnog NOO-a Slavonije, Osijek, a koja uz navode kako se folksdojčeri nakon završetka rata nastoje vratiti iz izbjeglištva/prognaništva u Jugoslaviju određuje prema rješenju MUP-a DF Jugoslavije, Beograd da sve njih kao i sve folksdojčere koji su ostali u zavičajju treba popisati i konfiscirati im imovinu.....206
57. 1945., lipanj 3. - Iz izvješća sekretara KP Hrvatske 12. brigade XII. divizije III. JA sekretaru Divizijskog komiteta KPH XII. divizije III. JA o partijskom radu u svibnju 1945., s navodima o sprovođenju zarobljenika iz Slovenije prema Slavoniji te odnosu prema zarobljenicima208
58. 1945., lipanj 4.-6., Stari Mikanovci (Vinkovci) - Mjesni NOO Stari Mikanovci dostavlja Kotarskom NOO-u Vinkovci izrazito pozitivno mišljenje o ing. Rudolfu Baumgärtneru iz Starih Mikanovaca, kao suradniku “našeg pokreta” i antifašistu, te iako ističu “i kao takvoga dužnost nam je spasiti [ga]”, Kotarski NOO Vinkovci navedeno ne uvažava “pošto je Namac i član Kulturbunda”209
59. 1945., lipanj 12. - Izvješće Dimitrija Georgijevića, opunomoćenika OZN-e za Jugoslaviju, upućeno Aleksandru Rankoviću, načelniku OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije o kretanju kolona ratnih zarobljenika s austrijske granice i iz Slovenije, o logorima u Hrvatskoj i Vojvodini, te o broju zarobljenika, ishrani i sanitetskoj službi.....211
60. 1945., lipanj 13., Osijek - Odjel za obrt i industriju Okružnog NOO-a Osijek upućuje Kotarskom NOO-u Valpovo 130 zarobljenika/logoraša za rad na ciglanama.....215
61. 1945., lipanj 18., Slatina - Rješenje Upravnog odjela Općinskog NOO-a Slatina o izgonu iz mjesta Ivke Pavličić s dvoje malodobne djece u zavičajnu općinu Karlovac.....216
62. 1945., lipanj 18. - Primljena depeša 17. brigade XXVIII. divizije JA o bijegu petorice ustaša sa strijeljanja 312 osoba u Gradcu kod Virovitice, koji su to zatim opisivali narodu.217
63. 1945., lipanj 19., Osijek - Odjel obrta i industrije Kotarskog NOO-a Valpovo izvješćuje Odjel obrta i industrije Okružnog NOO-a Osijek o logorskim radnicima uposlenim na ciglanama kotara Valpovo, navodi da se na radu nalaze i žene i djeca, nesposobni za rad218

64. 1945., lipanj 24., Nova Gradiška - Okružni komitet KPH Nova Gradiška izvješćuje Oblasni komitet KPH Osijek o stanju na svome području nakon preuzimanja vlasti, o raspoloženju naroda, tko su neprijatelji novih vlasti, o likvidacijama pojedinaca “bez suđenja” koje provodi OZN-a Nova Gradiška, te o raznim drugim pitanjima219
65. 1945., lipanj 25., Osijek - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za Okrug Osijek-Virovitica učiteljici Veri Gerard za suradnju s pomagačem okupatora na kulturnom i umjetničkom polju222
66. 1945., lipanj 27., Osijek - Upravni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju, Osijek izvješćuje tajništvo Oblasnog NOO-a za Slavoniju i Oblasni komitet KPH, Osijek o stanju i događajima na području oblasti, te navodi i ubijanje 21 zarobljenika od strane sprovođenika pri dovođenju u logor Stara Gradiška.....225
67. 1945., srpanj 3., Slavonski Brod - Okružni komitet KP Hrvatske Slavonski Brod izvješćuje Oblasni komitet KP Hrvatske za Slavoniju, Osijek o političkom stanju u Okrugu Slavonski Brod, te između ostalog navodi pojačano djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, kao i uhićivanja prema “narodnoj vlasti” neprijateljski nastrojenih osoba i svećenika227
68. 1945., srpanj 3. - Izvješće načelniku OZN-e za Hrvatsku, Zagreb, s broječanim pokazateljima o domobranskim i ustaškim časnicima, zarobljenim i uhićenim u svibnju 1945., uz navod da “u koliko nisu odmah riješeni, transportirani su u Srijem”, gdje se nalaze u prolaznim logorima.....230
69. 1945., srpanj 5., [Zagreb] - OZN-a III. za Hrvatsku, Zagreb pojašnjava opunomoćeniku OZN-e kod Vojne oblasti za Slavoniju, Osijek, nadležnosti oficira, kao i opunomoćenika OZN-e kod Vojne oblasti, posebice u vezi s zarobljeničkim logorima (prilažu pregled rukovodilaca OZN-e III. za Hrvatsku koji se bave zarobljeničkim logorima), te traže da odmah izrade i dostave im pregled svih logora s brojnim stanjem231
70. 1945., srpanj 5., Osijek - Okružni komitet KP Hrvatske Osijek izvješćuje Oblasni komitet KPH za Slavoniju, Osijek o političkom stanju u Okrugu Osijek, te između ostalog, prikazuje pojačano djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, napominjući da je javno suđenje rkt. svećeniku Astalošu u Dalju (Osijek) imalo “prilično efekta”, da su “špekulante” koji su sakrili žito pozatvarali “u većem broju”, ali da planirano “čišćenje ustaša i ostalih pomagača fašizma” nisu još obavili233
71. 1945., srpanj 5., Josipovac (Osijek) - Odluka Komande Radnog logora Josipovac o protjerivanju folksdojčera iz Slavonije u Njemačku237
72. 1945., srpanj 6., Osijek - Upravni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju, Osijek dostavlja upravnim odjelima Okružnog i Gradskog NOO-a, Osijek tumačenje odluke o konfiskaciji imovine folksdojčera.....238

73. 1945., srpanj 6., Zagreb - Iz zapisnika sa sjednice CK KP Hrvatske, Zagreb održane 6. srpnja 1945., o političkom stanju, najznačajnijim problemima i zadacima240
74. 1945., srpanj 6., Osijek - Presuda Vojnog suda Vojne oblasti za Slavoniju, Osijek Oskaru Gaštajgeru iz Osijeka zbog pripadnosti Njemačkoj narodnoj skupini u vrijeme NDH242
75. 1945., srpanj 7., Zagreb - Zemaljska komisija za repatrijaciju Nijemaca pri MUP-u FD Hrvatske, Zagreb izvješćuje upravne odjele oblasnih, okružnih i gradskih NO-a o postupku repatrijacije (iseljavanja/protjerivanja) folksdojčera.....245
76. 1945., srpanj 7., Nova Gradiška - Okružni komitet KP Hrvatske Nova Gradiška dostavlja Oblasnom komitetu KPH Osijek popis osoba osuđenih od Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj Nova Gradiška249
77. 1945., srpanj 9., Osijek - Presuda Vojnog suda JA Vojne oblasti za Slavoniju, Osijek skupini od 11 osoba, na kraće vremenske kazne zatvora zbog pripadnosti Ustaškom pokretu tijekom Drugoga svjetskog rata.....254
78. 1945., srpanj 10., Zagreb - Izvješće MUP-a FD Hrvatske, Zagreb upućeno CK KP Hrvatske, Zagreb o pogoršanju stanja u Slavoniji zbog brutalne primjene sile i pljačke JA, milicije i OZN-e.....259
79. 1945., srpanj 10., Osijek - Javni tužitelj Okruga Osijek izvješćuje javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb, o radu Javnog tužiteljstva Okruga Osijek te prikazuje političko stanje, posebice djelovanje “šovinističke reakcije”, uz napomenu da su neke “hapsili i kažnjavali dok protiv popova se vodi borba raskrinkavanja” i da je suđenje “zloglasnom katoličkom svećeniku” Astalošu u Dalju (Osijek) ostavilo “najbolji utisak”, zatim ukratko navodi rad OZN-e, Narodne milicije, Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kao i stanje u zatvorima i logorima u Okrugu Osijek264
80. 1945., srpanj 11., Nova Gradiška - Javni tužitelj Okruga Nova Gradiška izvješćuje javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o političkom stanju u Okrugu Nova Gradiška te prikazuje posebice stanje u zarobljeničkim logorima i djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, kao i rad Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba i Vojnog suda, te ukazuje na nepravilnosti u radu OZN-e i Narodne milicije.....268
81. 1945., srpanj 11., Zagreb - Izvješće javnog tužitelja II. JA o nepravilnostima u postupku prema ratnim zarobljenicima270
82. 1945., srpanj 12. - Izvješće Dimitrija Georgijevića, opunomoćenika OZN-e za Jugoslaviju, upućeno Aleksandru Rankoviću, načelniku OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije o pregledu ratnih zarobljenika u Jugoslaviji po narodnostima, po mjestima logora (rada) i po činovima, te o nekim nedostacima275

83. 1945., srpanj 13., Zagreb - Iz zapisnika sa sjednice CK KP Hrvatske, Zagreb održane 13. srpnja 1945. o najznačajnijim problemima, osobito stavovima Katoličke crkve i političkom stanju, posebice u Slavoniji283
84. 1945., srpanj 14., Zagreb - Javni tužitelj Hrvatske, Zagreb izvješćuje javnog tužitelja DF Jugoslavije, Beograd o političkim prilikama u Hrvatskoj te ukazuje na niz poteškoća, znatnim dijelom u Slavoniji i Srijemu, nastalih uz ostalo i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih organa "narodnih" vlasti.....285
85. 1945., srpanj 14., Osijek - Izvješće Upravnog odjela Oblasnog NOO-a za Slavoniju, Osijek o stanju na području Gradskog NOO-a Osijek i okružnih NOO-a Osijek, Nova Gradiška, Slavonski Brod i Vinkovci, koje između ostalog navodi podatke o broju iz političkih i(li) kriminalnih razloga uhićenih civilnih osoba i "neprijateljskih" vojnika ("križara", bjegunaca iz logora, dezertera).....287
86. 1945., srpanj 14., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NOO-a Slavonski Brod nalaže Upravnom odjelu Kotarskog NOO-a Đakovo da je zabranjeno svako posjećivanje logoraša i zadržavanje ili kretanje u blizini logora Krndija, a prekršitelji će biti najstrože kažnjeni289
87. 1945., srpanj 17. - Pregled i stanje u vojnim zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji.....290
88. 1945., srpanj 18., Zagreb - Iz zapisnika sa sjednice CK KP Hrvatske, Zagreb održane 18. srpnja 1945. o najznačajnijim problemima i političkom stanju i zadacima294
89. 1945., srpanj 18., Zagreb - Zemaljska komisija za repatriaciju Nijemaca pri MUP-u FD Hrvatske, Zagreb izvješćuje Okružnu komisiju za repatriaciju pri Upravnom odjelu Okružnog NOO-a Virovitica o internaciji i iseljavanju/protjerivanju folksdojčera.....295
90. 1945., srpanj 19., Osijek - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Osijek dostavlja Upravnom odjelu Okružnog NOO-a Osijek popis članova Kulturbunda sa svrhom protjerivanja, odnosno interniranja u logor i prilaže brojčane podatke o njemačkim obiteljima Kotara Osijek koji se upućuju u Radni logor Valpovo296
91. 1945., srpanj 20., Suhopolje (Virovitica) - Zapisnik sa sastanka boraca Suhopolja upućen Andriji Hebrangu, u kojem prosvjeduju protiv kolonizacije Srba u Viroviticu, masovnog protjerivanja katolika iz kotara Virovitica te ubijanja zarobljenih Hrvata298
92. 1945., srpanj 21., Osijek - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za Okrug Osijek-Virovitica članovima ravnateljstva Drava d.d. za proizvodnju šibica u Osijeku, Janku Šusteru, dr. Vjekoslavu Henglu, Milanu Blažekoviću i dr. Milovanu Pinteroviću iz Osijeka za privrednu suradnju s okupatorom.304

93. 1945., srpanj 21., Osijek - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Valpovo dostavlja Upravnom odjelu Okružnog NOO-a Osijek popis pripadnika njemačke manjine koji su već internirani, s upitom kada će ostali folksdojčeri biti upućeni u Radni logor Valpovo.....307
94. 1945., srpanj 26., Zagreb - Iz zapisnika sa sjednice CK KP Hrvatske, Zagreb održane 26. srpnja 1945. o najznačajnijim problemima i političkom stanju i zadacima308
95. 1945., srpanj 31., Slavonski Brod - Javni tužitelj Okruga Slavonski Brod izvješćuje javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o stanju u logorima i zatvorima na području Okruga Slavonski Brod.....311
96. 1945., srpanj 31., Virovitica - Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Virovitica dostavlja Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb “popis lica presuđenih po Vojnom sudu pri Komandi virovitičkog područja, koji su presuđeni na smrt ili na vremenske kazne” na virovitičkom i daruvarskom području od početka 1944313
97. 1945., [srpanj] - Zapisnik s prvog savjetovanja načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku o upućivanju folksdojčera koji se vraćaju u logore, o likvidacijama, o slabom radu sudova te o OZN-i kao “pomoćnom organu komunističke partije”343
98. 1945., [srpanj], Slavonski Brod - Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Okružnog NO-a Slavonski Brod proglašava zločincem Andriju Koraliju, policijskog agenta iz Slavenskog Broda, koji je osuđen od Vojnog suda i pogubljen jer je s desetak sugrađana presretao i zaustavljao u Travanjskom ratu 1941. Jugoslavensku vojsku “i čim bi saznali da je tko Srbin kundačili bi ga i tukli”345
99. 1945., kolovoz 1., Zagreb - Odjeljenje za neprijateljsku imovinu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb dostavlja svim okružnim i gradskim komisijama za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Zakon o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije i Objašnjenje Zakona o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije Ministarstva pravosuđa Narodne vlade Hrvatske, Zagreb.....347
100. 1945., kolovoz 4., Osijek - Komisija za repatrijaciju Oblasnog NO za Slavoniju, Osijek dostavlja upravnim odjelima okružnih i gradskih NO-a uputu o načinu protjerivanja, odnosno upućivanja u logore folksdojčera.....364
101. 1945., kolovoz 13., Osijek - Izvješće Odsjeka za javni red i sigurnost Upravnog odjela Oblasnog NO-a za Slavoniju, Osijek o stanju na području Gradskog NO-a Osijek i okružnih NOO-a Osijek, Slavonski Brod, Nova Gradiška i Virovitica, koje između ostalog navodi podatke o broju iz političkih i(li) kriminalnih razloga uhićenih civilnih osoba i “neprijateljskih” vojnika (“križara” i bjegunaca iz logora).....367

102. 1945., kolovoz 14., Osijek - Konfiskacija imovine Janka Šustera, ravnatelja Drava d.d. za proizvodnju šibica u Osijeku, osuđena 21. srpnja 1945. od Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj u Osijeku za privrednu suradnju s okupatorom.....369
103. 1945., kolovoz 17., Vinkovci - Luka Blagojević, načelnik Odsjeka javne sigurnosti kotara Vinkovci izvješćuje Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vinkovci da je “radi širenja lažnih vijesti i omalovažavanja NOV. uhapšena” Katica Šandrovski iz Tovarnika (Vinkovci), a Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vinkovci prosljeđuje izvješće načelnika Odsjeka javne sigurnosti kotara Vinkovci i uhićenu Kotarskom narodnom sudu Vinkovci372
104. 1945., kolovoz 18., Virovitica - Javni tužitelj Okruga Virovitica, izvješćuje javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o političkom stanju u Okrugu Virovitica tijekom kolovoza 1945., posebice prikazuje djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, iseljavanje/protjerivanje Mađara i folksdojčera, stanje u zarobljeničkim civilnim i vojnim logorima te ukazuje na nepravilnosti u radu OZN-e i Narodne milicije.....374
105. 1945., kolovoz 19., Osijek - Javni tužitelj Okruga Osijek, izvješćuje javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o političkom stanju u Okrugu Osijek od 20. srpnja do 20. kolovoza 1945., te posebice prikazuje djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, zatim i rad Javnog tužiteljstva po odjelima, stanje u zatvorima i logorima u Okrugu Osijek, kao i provođenje Zakona o amnestiji i pomilovanju.....382
106. 1945., kolovoz 18./20., Slavonski Brod - Izvješće Okružne uprave narodnih dobara Slavonski Brod o proteklom radu, uz navod da je uglavnom obavljeno “podržavljenje i konfiskacija imovine iseljenih Nijemaca, Ustaša i ostalih narodnih neprijatelja”387
107. 1945., kolovoz 20., Osijek - Izvješće Odsjeka za javni red i sigurnost Upravnog odjela Oblasnog NO-a za Slavoniju, Osijek o stanju na području Gradskog NO-a Osijek i okružnih NOO-a Osijek, Slavonski Brod, Nova Gradiška i Virovitica, koje između ostalog navodi podatke o broju iz političkih i(li) kriminalnih razloga uhićenih civilnih osoba i “neprijateljskih” vojnika, bjegunaca iz logora, te navodi i prebacivanje dijela logoraša iz logora Valpovo u logor Krndija, kao i istjerivanje većeg broja obitelji iz Petrijevac (Valpovo) i ugušivanje pobune seljana do koje je tada došlo389
108. 1945., kolovoz 23., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NO Slavonski Brod izvješćuje Upravni odjel Gradskog NO Vinkovci o obustavi protjerivanja folksdojčera do daljnjeg naređenja i nalaže njihovo upućivanje u logore Valpovo i Krndija.....391
109. 1945., kolovoz 24., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb u izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju 22. kolovoza 1945. navodi i podatke za Okrug Slavonski Brod, uz upit za dopuštenje “mogu li bez suda na licu mjesta likvidirati nekoja lica”392

110. 1945., kolovoz 28., [Osijek] - Vojni sud Vojne oblasti Slavonije JA, Osijek dostavlja Kotarskom NOO-u Vinkovci popise osoba kojima je donesena presuda na Vojnom sudu osječkog područja, Osijek “tako da nebi u biračke spiskove ušli oni ljudi koji su za vreme Narodno oslobodilačke borbe i svojeg protunarodnog rada bili na korist domaćim neprijateljima i okupatoru, a na štetu svoga naroda”.....393
111. 1945., kolovoz 31., Vaška (Slatina) - Mjesni NO Vaška upućuje Kotarskom NO-u Slatina molbu za puštanja iz logora Krndija Martina Hauptmana iz Vaške, tajnika NO-a Vaška i njegove porodice, jer iako su Nijemci, “za vrijeme N.O.B. nisu bili prema njoj neprijateljski raspoloženi, nego su borbu pomagali”411
112. 1945., rujan 7., Novi Sad - Odjel za narodno zdravlje Glavnog NOO-a Vojvodine, Novi Sad izvješćuje Odsjek za narodno zdravlje Okružnog NO-a Sombor da su nakon što su “narodne vlasti” preuzele od vojske civilne logore, korisnici logoraške radne snage, u državnom i privatnom sektoru, dužni za to i plaćati upravama logora, te navode kolike su nadnice za pojedine skupine logoraša, uključujući i maloljetne osobe logoraše413
113. 1945., rujan 9., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb u izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju 8. rujna 1945., navodeći podatke za Okrug Virovitica ističe da je učestala predaja i uhićenje “bandita” (“križara”), što će uskoro, pretpostavljaju, postati masovno, te bi trebalo navedene prebacivati u Zagreb “jer nebi bili svi za likvidirati”414
114. 1945., rujan 14., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NO-a Slavonski Brod izvješćuje gradske i kotarske NO-e da su se “nepravilnom primjenom” Odluke AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. mnoge osobe njemačkih prezimena ili pak asimilirani, koje u stvarnosti nisu Nijemci, a i “koji su se lojalno držali prema N.O.B-i ili štaviše surađivali sa našim narodnim i vojnim ustanovama – našli u sabirnim logorima, a njihova imovina došla pod udar zakona o konfiskaciji”, te pojašnjava postupak za vraćanje imovine takvim osobama koje su iz logora puštene na slobodu.....415
115. 1945., rujan 14., Vinkovci - Popis osobnih stvari (“zlatnih i ostalih vrijednih predmeta”) oduzetih od folksdojčera koji su odlukom Upravnog odjela Gradskog NOO-a Vinkovci “otpremljeni u logore”417
116. 1945., rujan 17., Slavonski Brod - Odsjek narodne sigurnosti Upravnog odjela Okružnog NO-a Slavonski Brod, dostavlja Upravnom odjelu Kotarskog NO-a Vinkovci tumačenje odluke o internaciji folksdojčera426
117. 1945., rujan 18., Zagreb - Ministarstvo pravosuđa FD Hrvatske, Zagreb izvješćuje javnog tužitelja Hrvatske, Zagreb o radu Sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.....429
118. 1945., rujan 18., Slavonski Brod - Odsjek narodne sigurnosti Upravnog odjela Okružnog NO-a Slavonski Brod izvješćuje Odjel kaznenih zavoda MUP-a FD Hrvatske, Zagreb o stanju u logorima na području Okruga Slavonski Brod.....437

119. 1945., rujan 19., Vinkovci - Zamolba skupine Vinkovčana Gradskom NO-u Vinkovci da se osobe “po oslobođenju Vinkovaca” likvidirane na Kumanovoj ciglani tamo i zakopane “i to vrlo plitko tako, da pojedinačno vire pojedini dijelovi tijela, koje psi razvlače” propisno sahrane441
120. 1945., rujan 21., Slavonski Brod - Odsjek narodne sigurnosti Okružnog NO-a Slavonski Brod dostavlja Upravnom odjelu Gradskog NO-a Vinkovci uputu o protjerivanju folksdojčera.....442
121. 1945., rujan 25., Osijek - Presuda Okružnog narodnog suda u Osijeku Dušanu Škoriću iz Đurđenovca, u veljači 1945. nasilno uključenu u postrojbu Oružanih snaga NDH, na kaznu lišenja slobode od 4 mjeseca, što je stupio u “ustašku oružanu formaciju”, u kojoj je ostao do kraja rata.....443
122. 1945., rujan 25., Osijek - Presuda Okružnog narodnog suda u Osijeku Milanu Blažekoviću iz Osijeka na temelju Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 15 godina, na konfiskaciju cjelokupne imovine te na trajan gubitak političkih i građanskih prava445
123. 1945., listopad 1., Slavonski Brod - Odsjek za javni red i sigurnost Upravnog odjela Okružnog NO-a Slavonski Brod donosi odluku o puštanju iz logora Krndija Leopolda Cidera iz Požege jer je utvrđeno da nije Nijemac (folksdojčer) nego Židov450
124. 1945., listopad 2., Požega - Na sjednici Gradske skupštine u Požegi iznijeto je pitanje osoba koje su bez valjanih razloga odvedene u logor te “se tamo nalaze ljudi koji nisu nikada bili Njemci niti su se takovima osjećali niti su ma u čemu ogrešili o NOP”, uz zaključak da se za takve slučajeve treba zauzeti da ih se pusti na slobodu.....452
125. 1945., listopad 12., Slavonski Brod - Javni tužitelj Okruga Slavonski Brod dostavlja Predsjedništvu Okružnog NO-a Slavonski Brod mišljenje o postupku rješavanja molbi folksdojčera za otpust iz logora i vraćanje imovine otpuštenima.....453
126. 1945., listopad 16., Slavonski Brod - Pravni odjel Odsjeka za javni red i sigurnost Okružnog NO-a Slavonski Brod dostavlja svim kotarskim i gradskim NO-ima upute o postupku rješavanja molbi folksdojčera za otpust iz logora.....455
127. 1945., listopad 13.-20., Zagreb – Slavonski Brod - Odjel narodne sigurnosti MUP-a FD Hrvatske, Zagreb, izvješćuje okružne NO-e komu se može odobriti, a komu mora odbiti izdavanje obrtne dozvole za rad, o čemu Upravni odjel Okružnog NO-a Slavonski Brod izvješćuje Upravni odjel Gradskog NO-a Vinkovci.....456
128. 1945., listopad 23., Slavonski Brod - Izvješće Okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Slavonski Brod upućeno Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb o folksdojčerima na području Okružnog NO-a Slavonski Brod.....462

129. 1945., listopad 24., Slavonski Brod - Presuda Okružnog narodnog suda u Slavonskom Brodu dr. Filipu Markotiću na temelju Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina, na konfiskaciju polovine imovine te na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 16 godina nakon izvršenja kazne lišenja slobode.....465
130. 1945., listopad 27., Sotin (Vukovar) - Mjesni NOO Sotin izvješćuje Komisiju za utvrđivanje ratnih zločina pri Kotarskom NO-u Vukovar o ubijenima od strane JA nakon ulaska u selo.....472
131. 1945., studeni 1., Đeletovci (Vinkovci) - Popis poginulih/ubijenih vojnika (ustaša i domobrana) i ubijenih civila od strane Narodno-oslobodilačkog pokreta u Đeletovcima, u razdoblju od kolovoza 1943. do travnja 1945.....473
132. 1945., studeni 3., [Zagreb] - Iz izvješća pomoćnika javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o stanju u logorima Valpovo i Orlovnjak475
133. 1945., studeni 3., Daruvar - Izvješće javnog tužitelja Okruga Daruvar javnom tužitelju FD Hrvatske, Zagreb o stanju u Okrugu Daruvar u listopadu 1945., s prikazom logora i zatvora.....476
134. 1945., studeni 3., Daruvar - OZN-a za Kotar Daruvar izvješćuje OZN-u za Okrug Daruvar o nastojanjima daruvarskih “ustaških familija, omladine i križara” da za blagdan Svih Svetih uredi ustaške i domobranske grobove, te navodi kako su dotične priveli u Gradski NO i to im zabranili479
135. 1945., studeni 3.-9., Osijek - Prosvjetni odjel Gradskog NO-a Osijek dostavlja Ministarstvu prosvjete FD Hrvatske, Zagreb na rješenje molbu Miroslave Kramarić za učiteljsko mjesto, napominjući da je navedena “klerofašista, ima veze s reakcijom, podmukli i vješto kamuflirani protivnik današnjeg stanja”, te je i rješenje Ministarstva prosvjete FDH da se molbi “ne može udovoljiti”482
136. 1945., studeni 9., Daruvar - Upravni odjel Okružnog NO-a Daruvar u izvješću za listopad 1945. Odjelu Narodne sigurnosti MUP-a FD Hrvatske, Zagreb opisuje slučaj uređivanja ustaških i domobranskih grobova u Daruvaru za blagdan Svih Svetih od “ustaški nastrojenih omladinki”, te navode mjere koje su s tim u vezi poduzeli.....484
137. 1945., studeni 10., Slavonski Brod - Upravni odjel Okružnog NO-a Slavonski Brod dostavlja Odjelu za kaznene zavode MUP-a FD Hrvatske, Zagreb molbu za puštanje iz logora Elizabete Mor iz Đakova, uz objašnjenje i s prijedlogom za rješenjem, jer imenovana nije Njemica (folksdojčerka) nego Hrvatica486
138. 1945., studeni 12., Zagreb - Iz izvješća MUP-a Narodne vlade Hrvatske, Zagreb upućena CK KP Hrvatske, Zagreb o brojnosti i djelovanju odmetnika i križara te o stanju u kažnjeničkim logorima i kaznionicama u Hrvatskoj.....487

139. 1945., studeni 15., Vinkovci - Upravni odjel Kotarskog NO-a Vinkovci izvješćuje Upravni odjel Okružnog NO-a Slavonski Brod da su im dostavili tražene podatke o protjerivanju/upućivanju u logor folksdojčera, te napominju kako su Nijemci iz Kotara Vinkovci u dva navrata otpremani u logor(e) [Josipovac, Valpovo i Krndija] i da u Kotaru Vinkovci nema Nijemaca koji su iz logora pušteni, a da nisu trebali biti oslobođeni.....491
140. 1945., studeni 17., Osijek - Presuda Okružnog suda u Osijeku Viktoriji i Alfredu Lang, vlasnicima tvrtke “Viktorija”, proizvodnja papirnate robe u Osijeku, za privrednu suradnju s okupatorom492
141. 1945., studeni 11.-15. - Zapisnici OZN-e XII. divizije III. JA o saslušanju vojnika JA, sudionika uhićenja i ubojstva seljaka iz okolice Slavenskog Broda.....498
142. 1945., studeni 16.-17. - Zapisnici komisije Upravnog odjela kotara Donji Andrijevi o saslušanju seljaka iz Jaruga, Sikirevaca, Slavenskog Šamca i Strizivojne, svjedoka uhićenja i ubojstva suseljana od pripadnika JA527
143. [1945, studeni, Osijek] - Izvješće Zvonka Brkića, političkog sekretara Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju, Osijek upućeno CK KP Hrvatske, Zagreb o likvidaciji civila iz Slavenskog Šamca, Kruševice, Sikirevaca, Jaruga i Velike Kopanice537
144. [1945, studeni, Zagreb] - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb izvješćuje CK KP Hrvatske, Zagreb o slučaju uhićenja i likvidacije seljaka iz okolice Slavenskog Broda, navodeći da je od strane JA (12. brigade XII. divizije III. JA) “ubijeno 23 ljudi, od toga 3 žene i jedan mladić od 15 godina”540
145. 1945., studeni 16., Zagreb - CK KP Hrvatske, Zagreb izvješćuje Aleksandra Rankovića, načelnika OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije, Beograd da je 12. brigada XII. divizije III. JA u Kotaru Donji Andrijevi noću 8./9. studenoga 1945. uhitila 22 osobe “i po naredjenju politodjelenja brigade pobila ih noću i pobacala u Savu”, da se “radi uglavnom o ustaškim simpatizerima”, te da je “akcija posljedica nastojanja vojnih jedinica da na neke neuspjehe u čišćenju bandi reagiraju terorom i to masovnim prema stanovništvu”.....541
146. 1945., studeni 18., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb u izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju 16. i 17. studenoga 1945. iznosi i slučaj uhićenja i likvidacije 23 seljaka iz okolice Slavenskog Broda, navodeći kao razlog ubijanja “svi su bili ustaše”.543
147. 1945., studeni 19., Slavonski Brod - Javni tužitelj Okruga Slavonski Brod izvješćuje Javnog tužitelja FD Hrvatske, Zagreb o uhićenju i likvidaciji seljaka iz okolice Slavenskog Broda koje je provela 12. brigada XII. divizije III. JA.....544

148. 1945., studeni 20., Beograd - CK KP Jugoslavije, Beograd izvješćuje CK KP Hrvatske, Zagreb da je “povodom nepravilnog i ludjačkog postupka” [uhićenja i likvidaciji seljaka iz okolice Slavanskog Broda od strane 12. brigade XII. divizije III. JA] otvorio istragu, uz napomenu da “treba nastojati da se taj događaj prikaže drukčije, jer bi politički strašno odjeknuo ako bi se saznalo”.....547
149. [1945., studeni] - Izvješće OZN-e III. JA o uhićenju i likvidaciji seljaka iz okolice Slavanskog Broda koje je provela 12. brigada XII. divizije III. JA.....548
150. 1945., studeni 25., Donji Andrijevci (Slavonski Brod) - Kotarski NO Donji Andrijevci u izvješću Okružnom NO-u Slavonski Brod iznosi svoja zapažanja o stavovima naroda u nekim posavskim selima u kotaru o slučaju uhićenja i likvidacije seljaka iz okolice Slavanskog Broda.550
151. [1945., studeni] - Popisi [najvjerojatnije OZN-e XII. divizije III. JA] od pripadnika JA uhićenih i ubijenih seljaka iz Jaruga, Kruševica, Sikirevaca, Slavanskog Šamca, Strizivojne i Velike Kopanice.....551
152. 1945., studeni 26., Vukovar - Popis Vukovaraca osuđenih na smrtne i zatvorske kazne od Vojnog suda JA Vukovar, od sredine travnja do sredine kolovoza 1945., koji je načinila Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, Okružno povjerenstvo Srijem.554
153. [1945., studeni], Vukovar - Popis osoba iz Vukovara i okolice osuđenih na smrt i zatvorske kazne od Vojnog suda JA Vukovar, od svibnja do rujna 1945., koji je načinila Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, Okružno povjerenstvo Srijem.558
154. [1945., studeni], Vukovar - Popis osoba iz Šida, Iloka i okolice osuđenih na smrt i zatvorske kazne od Vojnog suda JA Šid, od prosinca 1944. do svibnja 1945., koji je načinila Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, Okružno povjerenstvo Srijem573
155. 1945., [prosinac], Osijek - Javni tužitelj Okruga Osijek izvješćuje javnog tužitelja NR Hrvatske, Zagreb o političkom stanju u Okrugu Osijek tijekom studenoga 1945., te posebice prikazuje djelovanje hrvatske i srpske “reakcije”, zatim i rad Javnog tužiteljstva po odjelima, rad Okružnog i kotarskih sudova, te stanje u zatvorima u Okrugu Osijek.....582
156. 1945., prosinac 6., Daruvar - Javni tužitelj Okruga Daruvar u izvješću javnom tužitelju NR Hrvatske, Zagreb za studeni 1945. iznosi podatke o radu Krivičnog i Građanskog odjeljenja, sudskim procesima i presudama, te stanju u zatvoru pri Okružnom narodnom sudu Daruvar i Kaznenom zavodu za prisilni rad Stara Gradiška.....587
157. 1945., prosinac 22., Slavonski Brod - Odjel trgovine i opskrbe Okružnog NO-a Slavonski Brod odbija molbu Gabrijela Trukenbroda iz Đakova za vođenje kina jer je bio član Kulturbunda591

158. 1945., prosinac 30., Vinkovci - Kotarski NO Vinkovci izvješćuje javnog tužitelja za Okrug Slavonski Brod da je zapaženo kako su neki folksdojčeri s područja Kotara Vinkovci pušteni iz logora, a Kotarskom NO-u Vinkovci nije poznato na čiju intervenciju i moli da ubuduće otpuštenima iz logora treba naložiti da se moraju javiti Upravnom odjelu Kotara Vinkovci kako bi mogli biti pod nadzorom, potom izvješćuje i o slučajevima da folksdojčeri iz logora dolaze u svoja sela, Stare Mikanovce, Đurđance, Mrzović i Ivankovo, i prosjače hranu, što bi trebalo spriječiti, zatim i o nekim nepravilnostima u selu Nijemci.....592
159. 1946., siječanj 10., Vinkovci - Upravni odjel Kotarskog NO-a Vinkovci upućuje u logor Krndija skupinu od 117 Nijemaca iz sela Kotara Vinkovci593
160. 1946., siječanj 12., Valpovo - Zdravstveno-socijalni odjel Kotarskog NO-a Valpovo izvješćuje Zdravstveno-socijalni odjel Okružnog NO-a Osijek o pojavi pjegavog tifusa u Radnom logoru Valpovo596
161. 1946., siječanj 15., Osijek - Presuda Okružnog narodnog suda u Osijeku Stjepanu Čupiću, općinskom bilježniku iz Iloka "sa kaznom prisilnog rada bez oduzeća slobode u trajanju od jedne godine dana" zbog pripadnosti Ustaškom pokretu tijekom Drugoga svjetskog rata.....598
162. 1946., veljača 10., Zagreb - Iz zapisnika sa sjednice Plenuma CK KP Hrvatske, Zagreb održane 10. veljače 1946. o političkom stanju, najznačajnijim problemima i zadacima, posebice u školstvu.601
163. 1946., ožujak 28., Ovčara (Čepin) - Poljoprivredna uprava Ovčara Državnog dobra Belje po naređenju Komande Radnog logora Valpovo vraća u logor djecu logoraša izuzetih na rad.604
164. 1946., travanj 5., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb u izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju 3. i 4. travnja 1946. navodi i slučaj progona katoličkih svećenika iz Dioša (Marijin dvor) kraj Daruvara, te prikazuje kako su daruvarski "antifašisti" dočekali navedene svećenike i vjernike iz okolnih sela i pretukli ih 1. travnja 1946. u crkvi u Daruvaru.606
165. 1946., travanj 8., Daruvar - Okružni komitet KP Hrvatske Daruvar izvješćuje CK KP Hrvatske, Zagreb o slučaju progona katoličkih svećenika iz Dioša (Marijin dvor) kraj Daruvara, te prikazuje kako su daruvarski "antifašisti" dočekali navedene svećenike i vjernike, "klerofašiste" iz okolnih sela i pretukli ih 1. travnja 1946. u crkvi u Daruvaru.....607
166. 1946., travanj 9., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb u izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju 7. i 8. travnja 1946., navodi da je u Okrugu Slavonski Brod, Kotar Požega, uhićen jedan križar "i nakon saslušanja likvidiran"610
167. 1946., travanj 10., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku, Zagreb izvješćuje CK KP Hrvatske, Zagreb o okolnostima progona katoličkih svećenika iz Dioša (Marijin dvor) kraj Daruvara potkraj ožujka i početkom travnja 1946.....611

168. 1946., travanj 29., Vinkovci - Odjel unutarnjih poslova Kotara Vinkovci izvješćuje tajništvo Kotarskog NO-a Vinkovci, Kotarsku Jedinstvenu frontu Vinkovci, sve mjesne NO-e i sve milicijske stanice na Kotaru Vinkovci da je rješenjem Odsjeka narodne sigurnosti Odjela unutarnjih poslova Okruga Slavonski Brod obustavljeno svako dodjeljivanje logorske radne snage državnim ustanovama ili privatnicima iz logora Krndija, [jer je u tijeku raspuštanje logora, otpuštanja jednog dijela logoraša i prebacivanje u druge logore preostalih, iz logora neotpuštenih]614
169. 1946., svibanj 4., Zagreb - Izvješće poručnika OZN-e za Hrvatsku Stjepana Božića o stanju u Okrugu Daruvar, u kojemu ukazuje na brojne pogreške i nepravilnosti u radu pojedinaca iz vlasti i nekih organa vlasti.....615
170. 1946., svibanj 11., Slavonski Brod - Odsjek narodne sigurnosti Odjela unutarnjih poslova Okruga Slavonski Brod dostavlja Odjelu unutarnjih poslova grada Vinkovci uputu o puštanju iz logora Krndija pojedinih skupina osoba njemačke narodnosti.623
171. 1946., lipanj 3., Beograd - Prezidijum Narodne skupštine FNR Jugoslavije, Beograd donosi odluku o pomilovanju Petra Čulumovića, seljaka iz Šuplje Lipe (Daruvar), osuđena od Okružnog narodnog suda u Daruvaru na kaznu smrti vješanjem, na konfiskaciju imovine, na trajan gubitak političkih i pojedinih građanskih prava, te dosuđenu kaznu zamjenjuje kaznom lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 20 godina i gubitkom političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od 10 godina.....626
172. 1946., lipanj 11., Slavonski Brod - Učitelj iz Ostrova kraj Vinkovaca, Gotfrid Muter, bio je kao Nijemac “po oslobođenju” u logoru, a Prosvjetni je odjel Okružnog NO-a Slavonski Brod “mišljenja da je samim odvođenjem u logor prestao njegov službenički odnos” iako “nije formalno otpušten”, te mole tumačenje Ministarstva prosvjete NR Hrvatske, Zagreb ima li navedeni pravo rada u državnoj službi.....628
173. 1946., lipanj 14., Zagreb - Ministarstvo pravosuđa NR Hrvatske, Zagreb dostavlja Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb popis pravomoćnih presuda “ratnim zločincima i narodnim neprijateljima”, koje je izrekao Okružni sud u Osijeku.....629
174. 1946., kolovoz 12. - Beograd - Prezidijum Narodne skupštine FNR Jugoslavije, Beograd donosi odluku o pomilovanju Petra Bucića, seljaka iz Donjih Pištana (Orahovica), osuđena od Okružnog narodnog suda u Osijeku na kaznu smrti strijeljanjem, na trajan gubitak političkih i građanskih prava, te dosuđenu kaznu zamjenjuje kaznom lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 20 godina i gubitkom političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od 10 godina.....637

175. 1946., kolovoz 23. - rujan 24., Slavonski Brod – Vinkovci - Odjel unutarnjih poslova Okruga Slavonski Brod dostavlja Odsjeku unutarnjih poslova grada Vinkovci odluku MUP-a NR Hrvatske, Zagreb od 6. srpnja 1945. o uklanjanju vojničkih grobalja okupatora, koju Odsjek unutarnjih poslova grada Vinkovci prosljeđuje Gradskom NO-u Vinkovci uz napomenu da se po odluci “postupi”, a zatim GNO Vinkovci potvrđuje da je “po prednjem postupljeno”639
176. 1946., kolovoz 23., Daruvar - Presuda Okružnog suda u Daruvaru seljaku Nikoli Grgiću iz Starog Grabovca (Daruvar) zbog toga što je početkom rata kao pripadnik Seljačke zaštite sudjelovao s ustašama u uhićenju i sprovođenju nekih osoba, te zbog toga što je kasnije pristupio Ustaškom pokretu.642
177. 1946., kolovoz 27., Zagreb - Ministarstvo pravosuđa NR Hrvatske, Zagreb dostavlja Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb popis presuda Okružnog narodnog suda u Daruvaru protiv “ratnih zločinaca i izdajnika”645
178. 1946., kolovoz 28., Vinkovci - Odsjek unutarnjih poslova grada Vinkovci izdaje potvrdu o vladanju za Vinka Šćepanovića iz Vinkovaca, navodeći “cjelo vreme svoga boravka u Vinkovcima bio je dobrog moralnog vladanja”, da je u vrijeme rata bio u domobranskoj glazbi u Vinkovcima i na obuci u Stockerau, te da “nema dokaza da se je za vreme okupacije ogrešio o interese naroda”, a Gradski NO Vinkovci zatim donosi rješenje “da se otpusti iz državne službe Šćepanović Vinko, jer je prema pomenutom uvjerenju o vladanju ustaški nastrojen”649
179. 1946., rujan 14., Zagreb - Uprava Narodne milicije MUP-a NR Hrvatske, Zagreb u dnevnom izvješću CK KP Hrvatske, Zagreb navodi među ostalim da su pripadnici Narodne obrane u selu Komletinci, Kotar Vinkovci, Okrug Slavonski Brod ubili dvije žene, Anu Knežević i Anu Cvitić, koje su se, [navodno], u kolovozu 1946. “odmetnule u šumu i priključile banditu Horvatinović Mati”651
180. 1946., rujan 25., Našice - Privredni odsjek Kotarskog NO-a Našice odbija molbu Ilije Satlera iz Našica za registraciju obrtnice jer se za vrijeme rata izjašnjavao Nijemcem.....652
181. 1946., listopad 16., Osijek - Komisija za sastav biračkih popisa Gradskog NO-a Osijek donosi odluku o odbijanju molbe za upis u birački popis Adama i Katice Tiplhofer iz Osijeka na osnovi Zakona o biračkim spiskovima jer su bili članovi Kulturbunda653
182. 1946., studeni 11., Osijek - Okružni NO Osijek izvješćuje Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske, Zagreb, da je Viktora Kazdu učitelja iz Jovanovca kod Osijeka uhitila OZN-a, jer dok je 1933. bio učitelj u Goli, Kotar Koprivnica, “održavao je vezu s ustaškom bazom na Janka Pusti u Madjarskoj”654
183. 1946., prosinac 7., Osijek - Gradski odbor Narodne omladine Hrvatske Osijek dostavlja Prosvjetnom odjelu Okružnog NO-a Osijek podatke o učenici Ruži Mužević, izbačenoj 1945. iz škole, ističući da joj je otac “streljan kao fašista”, a da je ona “od oslobođenja i dalje na razne načine izražavala svoje klero-fašističko ubedenje”655

184. [1945./1946.], Petrijevcima (Valpovo) - Mjesni NO Petrijevcima potvrđuje 15. ožujka 1948. da je Andrija Harambašić (rođen [7. srpnja] 1945.) iz Petrijevaca bez roditelja, “bez oca koji je kratkim putem likvidiran po oslobodjenju, a dočim je njegova majka [rođena 1922.] umrla [od tifusa 4. ožujka 1946.] u Valpovu u logoru” [gdje je od rujna do prosinca 1945. Andrija bio interniran sa starijim bratom Ivicom (rođenim 1939.) i majkom]	656
185. [1946.], Zagreb - Uprava javne bezbjednosti DSUP-a Zagreb izvješćuje 13. rujna 1952. upravu KPD-a Lepoglava da briše iz evidencije odbjeglog osuđenika Ivana Vukšića iz Bukvika kraj Orahovice jer je imenovani “po našim organima” “ilegalno likvidiran” 1946	657
186. [1946., Novi Sad] - Iz izvješća predstojnika OZN-e II. za Vojvodinu, Novi Sad o broju uhićenih po odsjecima, puštenih na slobodu, upućenih sudu, upućenih u logor, te likvidiranih na području Srijema i cijele Vojvodine	658
187. [1946., Zagreb] - Izvješće MUP-a NR Hrvatske, Zagreb “o radu na suzbijanju banditizma na okruzima Brod, Bjelovar i Zagreb”	660
• Pregled Odsjeka za ratne zarobljenike MUP-a FNR Jugoslavije, Beograd, zarobljeničkih logora i bolnica na području Jugoslavije na dan 1. travnja 1947., s popisom logora u Slavoniji i Srijemu.....	663
• Pregled Odsjeka za ratne zarobljenike MUP-a FNR Jugoslavije, Beograd, zarobljeničkih logora i bolnica na području Jugoslavije na dan 3. listopada 1947., s popisom logora i brojem zarobljenika u logorima u Slavoniji i Srijemu.....	666
 Imensko kazalo	669
Mjesno kazalo	700

PREDGOVOR

Najveći broj objavljenih radova o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Hrvatskoj potkraj i nakon Drugog svjetskog rata nastao je na temelju iskaza sudionika tih događaja, u prvom redu onih s poražene strane, te rezultata naknadno utvrđenih brojeva i osobnih podataka osoba nestalih ili stradalih u tom razdoblju, a tek u manjoj mjeri istraživanjem na izvornom arhivskom gradivu. Stoga se i nametnula potreba sustavnog prikupljanja, izučavanja i objavljivanja dokumenata postrojba i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske, te DF/FNR Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske, koji bi obuhvatili najznačajnije dostupno izvorno gradivo što se odnosi na represiju i zločine partizanskog pokreta predvođenog Komunističkom partijom Jugoslavije nad poraženim vojnim i političkim protivnicima u Drugom svjetskom ratu, kao i nad onima koje su komunističke vlasti smatrale stvarnom ili mogućom prijetnjom u ostvarenju potpune vlasti u novoj jugoslavenskoj državi.

Dokumenti o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Slavoniji, Srijemu i Baranji potkraj i nakon Drugog svjetskog rata prikupljeni u ovoj zbirci nalaze se u fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu (posebice: Odjeljenje za zaštitu naroda za Hrvatsku, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora, Javno tužilaštvo NR Hrvatske, Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske i Oblasni komitet KP Hrvatske za Slavoniju), te u državnim arhivima u Osijeku, Vinkovcima, Slavonskom Brodu i Bjelovaru. Uvršteni su i dokumenti iz nekih stranih arhiva, posebice dokumenti iz Vojnog arhiva Vojnoistorijskog instituta u Beogradu i Arhiva Jugoslavije u Beogradu, nekoliko dokumenata iz arhiva u Novom Sadu, Sremskim Karlovcima, Somboru, Ljubljani i Tübingenu, te nekoliko dokumenata koji se nalaze u privatnom vlasništvu. Od ukupno 203 dokumenta (15 u preslici) prikupljenih u ovoj zbirci samo je manji broj do sada objavljen.

Prikupljeni dokumenti u ovoj zbirci iz razdoblja su kad se Komunistička partija Jugoslavije izborila za vlast djelovanjem svojih vojnih, policijskih i pravosudnih institucija. Prilikom izbora priređivači su nastojali uvrstiti dokumente koji potječu iz svih dijelova Slavonije, Srijema i Baranje, što je donekle i uspjelo.

Osim masovnih i pojedinačnih zločina, većina dokumenata navodi i različite oblike represije – konfiskaciju imovine, masovna protjerivanja pripadnika pojedinih naroda ili društvenih skupina, zlostavljanja, mučenja, ponižavanja. Posebno je pitanje pljačka privatne imovine, koju vlasti nisu poticale, ali su je prečesto tolerirale, odnosno nisu kažnjavale. Radilo se zapravo, o banditizmu u redovima pobjednika svojstvenom svakom ratu, posebice građanskom.

Komunistički sustav je, nedvojbeno, kao jednopartijski sustav nužno represivan, te tako u provedbi nezaobilazno i zločinački. Prikupljeni dokumenti mogu pripomoći razjašnjavanju je li riječ o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinu kao procesu i sustavu, ili pak samo kao o pojavama, kako to mnogi zagovaraju.

U zbircu je uvršten i manji broj dokumenata koji partizansku i komunističku represiju i zločine ne navode izravno, ali su važni za razumijevanje sveukupnog stanja i ozračja u razdoblju koje prikazujemo. Sve do izbora u jesen 1945., a djelomično i kasnije,

Narodna fronta odnosno Komunistička partija Jugoslavije javno je poštivala formalne oblike demokratskog sustava. Navedeni dokumenti i inače u tom vremenu doneseni zakoni, odluke, uredbe i tumačenja trebali su upućivati na htijenje partizanskog pokreta i komunista da vlast izgrađuju i namjeravaju izgrađivati na demokratskim načelima, poštujući ljudska, građanska, nacionalna i etnička prava i međunarodne građanske i vojne zakone, te da nastoje uspostaviti pravni okvir za kažnjavanje ratnih zločinaca i "narodnih neprijatelja".

Naime, i Sudski odjel Oblasnog Narodno-oslobodilačkog odbora za Slavoniju, prosljeđuje 2. listopada 1944. na "znanje i postupak" podređenim odjelima poziv Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača svim NOO-ima od 1. rujna 1944. da neodložno počnu s radom na utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača, a koji napominje da za "zločine treba da odgovara samo onaj, koji je taj zločin počinio ili pomogao", te da "nevine sud narodni neće i ne može kažnjavati", jer "naša narodna vlast je pravedna".

No, većina dokumenata u ovoj zbirci svojim sadržajem svjedoče da je provedba bila potpuno drukčija, štoviše suprotna. Ne samo da su odredbe kaznenih zakona bile slobodno tumačene pri kažnjavanju već su u većini slučajeva primjenjivana izvansudska uklanjanja stvarnih ili mogućih neprijatelja (ubojstva, protjerivanja, zatvaranja) i pljačke njihove imovine.

*

U nakani da se riješi nepoželjnih suparnika u borbi za vlast još se tijekom, a posebice potkraj rata i u neposrednom poraću KPJ/KPH služila radom posebnih službi i jedinica NOV i PO.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je 27. svibnja 1943. Štabu III. operativne zone dopis o potrebi stvaranja čete za borbu protiv pete kolone (čete PPK), koja će se "služiti u svome radu u svrhu suzbijanja pete kolone svim mogućim sredstvima". Naredbom Štaba I. slavonskog korpusa NOV i PO Hrvatske od 9. lipnja 1943. Štabu III. operativne zone NOV i PO Hrvatske i štabovima IV. i X. divizije NOV i PO Hrvatske, stvorene su PPK čete. Na području VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije početkom travnja 1944. osnovan je PPK bataljun i počeo s djelovanjem kao samostalna jedinica.

Štab VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije upozorio je 11. siječnja 1944. podređene jedinice na nedovoljan nadzor sumnjivih osoba u "neoslobođenim selima, a i nekim oslobođenim", te u svezi s tim naređuje stvaranje specijalnih četa pri komandama područja, koje će u prvom redu na svom području "čistiti petu kolonu". Odsjek vojne vlasti u pozadini Štaba VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije izvijestio je zatim 31. siječnja 1944. komande područja o stvaranju jedinica za specijalne zadatke, te pojasnio njihove zadatke i način djelovanja. Nakon stvaranja jedinice Odjela za zaštitu naroda pri VI. korpusu NOV i PO Jugoslavije, u kolovozu 1944. jedinice za specijalne zadatke pri VI. korpusu NOV i PO Jugoslavije, kao i drugdje, gube prvotnu ulogu te se i ukidaju.

U poznavanju i razumijevanju partizanske i komunističke represije i zločina potkraj i nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji i Hrvatskoj veoma je važna dokumentacija nastala pri radu postrojba NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske i organa unutarnjih poslova (posebice Odjeljenja za zaštitu naroda/OZN-a

i Korpusa narodne obrane Jugoslavije/KNOJ), jer su oni pri organizaciji i izvođenju represije i zločina imali presudnu ulogu.

OZN-a pri Povjereništvu narodne odbrane Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije osnovana je 13. svibnja 1944. po zapovijedi predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije Josipa Broza Tita. Zadatak OZN-e bio je politička obavještajna i protuobavještajna služba na okupiranom teritoriju Jugoslavije i u inozemstvu, te protuobavještajna služba na oslobođenom teritoriju i u vojsci. Načelnik OZN-e za Jugoslaviju bio je general-lajtnant Aleksandar Ranković, a OZN-e za Hrvatsku general Ivan Krajačić–Stevo. OZN-a za Hrvatsku počela je djelovati potkraj svibnja 1944., a početkom lipnja 1944. počeli su djelovati i odjeli na operativnim područjima. Potkraj ljeta i početkom jeseni 1944. osnovana su opunomoćstva OZN-e za oblasti i okružja. OZN-a je djelovala u četiri odnosno pet odsjeka: Prvi odsjek bio je zadužen za organiziranje obavještajne djelatnosti u stranim državama i njihovim ustanovama na jugoslavenskom prostoru. Drugi se odsjek bavio organiziranjem protuobavještajne mreže na područjima pod partizanskim nadzorom. Treći odsjek obavljao je protuobavještajnu djelatnost u partizanskim jedinicama i ustanovama. Četvrti odsjek bavio se statističko-tehničkim pitanjima, kao što su bile šifre, tajna pisma, fotografije i slično. Peti odsjek osnovan je 3. svibnja 1945. i preuzeo je dio poslova Prvog i Drugog odsjeka, a zadaća mu je bila borba protiv inozemnih obavještajnih službi i nadzor stranih državljana, kao i državljana Jugoslavije “strane nacionalne pripadnosti”. OZN-a je djelovala i pri glavnim štabovima, armijama i korpusnim oblastima s istovjetnim ustrojem kao i OZN-a pri NKOJ-u.

Naređenjem Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 8. kolovoza 1944. pristupilo se i osnivanju OZN-e pri VI. korpusu NOV i PO Jugoslavije. Prema naređenju Štaba VI. korpusa koje je uslijedilo OZN-a pri VI. korpusu NOV i PO Jugoslavije osnovana je 18. kolovoza 1944. te je ušla u sastav 1. divizije Narodne obrane NOVJ.

KNOJ je osnovan 15. kolovoza 1944. s osnovnom zadaćom osiguranja pozadine NOV i održavanje reda na oslobođenom teritoriju, te “likvidacije četničkih, ustaških, belogardejskih i drugih antinarodnih bandi”. KNOJ je bio neposredno podčinjen predsjedniku NKOJ-a i Vrhovnom zapovjedniku NOV i PO Jugoslavije J. Brozu Titu, koji je zapovijedao preko načelnika OZN-e. Korpus je u svom sastavu do 15. svibnja 1945. imao sedam divizija. Hrvatska divizija narodne obrane (1. divizija KNOJ-a) osnovana je 5. kolovoza 1944. U svom je sastavu imala pet brigada razmještenih na području Hrvatske. Prva brigada djelovala je na području Banovine, Korduna, Like i Pokuplja, Druga brigada na području Slavonije, Treća brigada na području Hrvatskog zagorja, Moslavine i Kalnika, Četvrta brigada na području Istre i Gorskog kotara, a Peta brigada na području Dalmacije.

*

Odlukom predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita, uvedeno je izvanredno stanje na području Banata, Bačke i Baranje, odnosno uvedena je 22. listopada 1944. Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju. U nadležnost NOV i POJ, prešla je tom odlukom na navedenim područjima sva izvršna i sudska vlast. U prilog uvođenju Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju navedeno je da je potrebno

provesti “što hitniju normalizaciju prilika u tim krajevima i stvaranje uslova za redovno funkcionisanje narodne demokratske državne vlasti”, odnosno “da se što brže i potpuno otklone sve nedaće nanese našem narodu od strane okupatora i ovdje naseljenih tuđinskih elemenata”, misleći pritom na Nijemce i Mađare. U studenome 1944. kada je NOV i POJ pripremala ofenzivu na Baranju, u dogovoru s Glavnim štabom NOV i PO Vojvodine, Pokrajinski komitet KP Jugoslavije za Vojvodinu uputio je dopis mjesnim partijskim rukovodstvima da treba najtemeljitiije “pristupiti čišćenju pete kolone” i “najsvestranije pomoći organima Ozne u pronalaženju ratnih zločinaca, naročito Švaba i Mađara, koji su uništavali i maltretirali naš narod”. Glavni NOO Vojvodine izvješćuje 14. studenoga 1944. sve NOO-e u Banatu, Bačkoj i Baranji da “je potrebno da se temeljito obračunamo sa svim Švabama a i sa onim Mađarima koji su vršili zločine.” I na području Baranje pristupilo se sustavno odmazdama, uhićenjima i konfiskaciji imovine “velikog broja tih neprijateljskih elemenata”. Uvedeni su vojni sudovi te strogi nadzor nad stanovništvom i zabrana kretanja, bez posebnih dozvola, a dio stanovništva, uključujući sve Nijemce iseljen/preseljen je “iz pojedinih gradova i sela u druga za to pogodnija sela, gdje će se nad njima moći sprovesti bolja kontrola.” Drugim riječima osnovan je niz sabirnih i radnih logora, koji su bili u nadležnosti Odjeljenja za radnu službu i logore Vojne oblasti za Bačku i Baranju. Pod udarom uvedenih mjera Vojne uprave bili su u prvom redu Nijemci, ali i Mađari i pripadnici drugih naroda “ako su ovi bili ili su sada protivnici NO pokreta”. Pojedine su osobe dobile ovlaštenja Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju da “po svome nahodjenju mogu pojedina lica hapsiti i sobom odvesti odn. uopšte prema svome nahodjenju raditi.” Komandant Vojne uprava za Banat, Bačku i Baranju, general-major Ivan Rukavina, napominje 1. prosinca 1944. da su se u postupku prema Mađarima i Nijemcima događali “u nizu mjesta i sela nepravilni postupci, koji samo bacaju ljagu na naše vojne organe i štete interesima našeg naroda i naše države.” Pristupilo se mobilizaciji stanovništva (izuzev Nijemaca) u NOV i PO Jugoslavije ili u vojničke radne jedinice. Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju ukinuta je naređenjem predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i POJ, J. Broza Tita od 27. siječnja 1945. Zatim je umjesto vojne uprave uspostavljena Korpusna vojna oblast za Vojvodinu.

*

Zarobljeničke logore i logore za prisilni rad na području Slavonije, Srijema i Baranje NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području, već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i kasnije, do kraja rata i u neposrednom poraću, biti učestalo i uobičajeno. Odjel za sudstvo ZAVNOH-a u vezi s izradom pravilnika za logore za prisilni rad zatražio je 28. travnja 1944. od Vojno-sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, da im, budući da je “već ranije uredio svoje logore i o tome izdao i pravilnik”, žurno dostavi svoj pravilnik i podatke o uređenju logora. Štab VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije, izvješćuje 18. listopada 1944. Glavni štab NOV i PO Jugoslavije o stanju na “novooslobođenim krajevima” Slavonije (Daruvar, Lipik, Pakrac, Pleternica, Požega, Slatina, Virovitica), te navodi da su osnovani “zarobljenički logori za zarobljenike u četiri područja, kao jedan logor Korpusne vojne oblasti”.

Potkraj 1944. i početkom 1945. u Slavoniji postoji tri vrste partizanskih logora: zarobljenički logori (pri svakoj Komandi područja), kažnjenički logori i logori za internaciju. U kažnjeničkim logorima rukovodi neposredno OZN-a III. Kažnjenički su logori pod komandom Korpusne vojne oblasti i Vojnog suda, a logori za internaciju pod rukovodstvom su OZN-e II. Na području Hrvatske do 30. travnja 1945. osnovano je 19 partizanskih zarobljeničkih logora i u njima se nalazilo oko 80.000 zarobljenika koji su bili u nadležnosti Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske/Generalštaba za Hrvatsku. Predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik JA, J. Broz Tito tek je 30. lipnja 1945. izdao naređenje da se ustanovi kod svake armije Odsjek za ratne zarobljenike. Prije toga postupanje sa zarobljenicima bilo je, očito, samovoljno i neujednačeno. Odjel za ratne zarobljenike Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije bio je od tada nadležan za ratne zarobljenike i logore u Jugoslaviji.

Nakon završetka ratnih djelovanja i na području, najprije Srijema i Baranje, a zatim i Slavonije, osnovani su u svim većim mjestima zarobljenički logori. Broj zarobljenika u pojedinim je logorima bio znatan. Primjerice, u Požegi je nakon završetka ratnih djelovanja osnovan veliki zarobljenički logor, u kojemu je prema navodima Javnog tužitelja II. JA bilo smješteno i do 30.000 zarobljenika. Većina zarobljenih u završnim ratnim djelovanjima u Hrvatskoj i Sloveniji upućena je pak tijekom svibnja 1945. preko Slavonije i Srijema u zarobljeničke logore u Vojvodini i Srbiji. U svibnju 1945. bilo je predviđeno da na području Slavonije ostane osam zarobljeničkih logora. Potkraj 1945. bilo je u zarobljeničkim logorima u Jugoslaviji ukupno 355.785 ratnih zarobljenika, od toga 114.000 "Jugoslavena", očito najviše Hrvata. Predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik JA, J. Broz Tito, naredio je 8. rujna 1945. raspuštanje radnih bataljuna hrvatskih i slovenskih domobrana i njihovo puštanje na slobodu, a zatim 2. ožujka 1946. i otpuštanje "iz logora lica jugoslovenske narodnosti – pripadnici neprijateljskih vojnih formacija, osim onih protiv kojih je proveden krivični postupak." U međuvremenu, od završetka ratnih djelovanja u svibnju 1945. u zarobljeničkim kolonama, prolaznim logorima i zarobljeničkim logorima, te na prisilnom radu ubijene su ili umrle tisuće vojnika. To potvrđuju i slikovito prikazuju i dokumenti za Slavoniju, Srijem i Baranju.

Osobe s područja Oblasnog NOO-a Osijek osuđene 1945. i 1946. od vojnih sudova, sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kasnije od okružnih (narodnih) sudova, kaznu su pretežito izdržavale u Kažnjeničkom logoru (zavodu) "Bohn" kod Vinkovaca, te u Kažnjeničkom logoru (zavodu) u Staroj Gradiški, Kaznionici u Lepoglavi i Ženskoj kaznionici u Požegi.

Na području Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata, od svibnja 1945. do početka 1947. osnovan je niz logora za folksdojčere, koji su bili u nadležnosti Ministarstva unutarnjih poslova DF/NR Hrvatske. Najveći su logori bili Josipovac kod Osijeka, Valpovo, Velika Pisanica kod Bjelovara, Krndija kod Đakova, Šipovac kod Našica, Pusta Podunavlje u Baranji i Tenja/Tenjska Mitnica kod Osijeka. Logoraši, uglavnom starije osobe, žene i djeca, korišteni su kao radna snaga izvan logora, uglavno u poljoprivredi. Uvjeti boravka u logorima, posebice higijenski uvjeti i prehrana, bili su više nego oskudni i nedostatni. Prema svim pokazateljima, umiralo se većinom od bolesti, posebice tifusa, premorenosti, zime i gladi, ali je bilo i zlostavljanja i ubijanja.

Prema dosadašnjim spoznajama, najmanje oko 10 do 18.000 od ukupno 20.000 u zavičaju preostalih hrvatskih Nijemaca internirano je tijekom 1945. u logore, u kojima je najmanje nekoliko tisuća izgubilo život.

*

Dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci nedvojbeno potvrđuju:

Unatoč u literaturi često navođenim zapovijedima predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije Josipa Broza Tita/Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije od 6. prosinca 1944. da se “sa svim zarobljenicima ima [se] postupati po međunarodnom pravu” i od 14. svibnja 1945. da se poduzmu “najenergичnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca”, brojni događaji potvrđuju da je ubijanje ratnih zarobljenika potkraj i neposredno nakon Drugog svjetskog rata bilo sasvim uobičajeno i uglavnom nekažnjavano.

Prema brojnim dokumentima očita je razlika između propisanoga i činjenoga. Čini se da je i nadalje ostala upitna provedba navedenih zapovijedi predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita/Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije, koje su najvjerojatnije bile samo za “javnu” i “vanjsku” uporabu, te da su tadašnje ozračje i razvoj događaja ostavili dosta slobode i prostora pojedincima na zapovjednim mjestima (zasigurno ne bez znanja najviših vojnih i političkih osoba i ustanova) kako bi se što prije obračunali s mnogim protivnicima i neistomišljenicima novog sustava.

“Revolucionarna pravda” prema poraženima i neprijateljima često je u Hrvatskoj i Jugoslaviji, kako to inače i biva u revolucijama, bila istovremena s najobičnijom odmazdom.

U izvješću sekretara KPH XII. proleterske udarne brigade od 3. lipnja 1945. navedeno je: “Prilikom praćenja zarobljenika opazilo se je da naši borci ne znaju mrziti zarobljenog neprijatelja. Oni su sa zarobljenicima suviše blago postupali. Desilo se je i takovih slučajeva, da je neki borac izvodio iz kolone zarobljenike svoje poznanike ili prijatelja te da ih tako sačuva. Objasnjavanjem borcima tko su ti zarobljeni i što su napravili našem narodu, borci su počeli drugačije gledati na zarobljenike i znali su ih mrziti. Mržnja prema neprijatelju se je osjetila kod kažnjavanja ustaških i četničkih zločinaca gdje borci nisu iste ubijali zbog naređenja, već zato što ih mrze.”

Ovom je prethodio “Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora” da prijeđu na stranu NOV i PO Jugoslavije, predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita od 30. kolovoza 1944., u kojemu naglašava da će nakon isteka roka oni koji se ne odazovu biti “izvedeni pred ratni sud, suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni najstrožijom kaznom”, te da “nitko ne će sprječavati da kaznimo izdajnike naroda i sluge okupatora.” Nedvosmislen je i proglas predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita/Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije od 8. rujna 1944. upućen svim oficirima, podoficirima i politkomesarima NOV i PO Jugoslavije: “Udarajte nemilosrdno po neprijateljskim kolonama i uništavajte njihovu živu silu. Čim više fašističkih kostiju ostane u našoj zemlji više ćete se odužiti onim bezbrojnim žrtvama koje su pale od zločinačke ruke fašističkih osvajača.” Nakon

svoga, ne bez razloga, predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik NOV i PO Jugoslavije J. Broz Tito spominje 26. svibnja 1945. u svom govoru u Ljubljani "ruku pravde, ruku osveticu" koja je dostigla "ogromnu većinu".

*

Tijekom Drugog svjetskog rata Komunistička partija Jugoslavije/Hrvatske i partizanski pokret izričito su tvrdili kako im je strano nasilje i nezakonitost. U poslijeratnoj Jugoslaviji komunističke vlasti iskazuju iste stavove. Nasuprot tomu, mnogobrojni događaji opisani u dokumentima prikazuju znatno drukčije stanje.

Primjerice: Povjerenstvo OZN-e za Kotar Županja izvješćuje 2. svibnja 1945. OZN-u za Okrug Slavonski Brod da su jedinice JA "u mnogim selima nahvatale prilično ljudi i odvele ih sa sobom ili potukli u blizini sela", a OZN-a je nastavila s "čišćenjem i započele su opsežnije istrage". Kotarski NOO Vinkovci izvješćuje 10. svibnja 1945. Okružni NOO Osijek da je narod još uvijek u strahu, jer je "bilo neki nepravilnosti od strane naše vojske pri dolasku u ova sela, tako da je ovdje u pojedinim selima poubijano dosta ljudi pa čak i oni koji nisu bili loši ljudi". Okružni komitet KP Hrvatske Osijek izvješćuje 29. svibnja 1945. Oblasni komitet KP Hrvatske za Slavoniju i navodi da će prirediti "nekoliko javnih sudjenja, gdje ćemo nekoliko gadova i javno likvidirati". Upravni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju izvješćuje 27. lipnja 1945. tajništvo Oblasnog NOO-a za Slavoniju i Oblasni komitet KPH Osijek da su sprovednici ubili 21 zarobljenika prilikom dovođenja u logor Stara Gradiška.

OZN-a III. za Hrvatsku, opisujući 26. svibnja 1945. stanje u Slavoniji, navodi kao veliki problem pljačku koju provode pripadnici JA. Iako se ne može uvijek isključiti revolucionarna ili nacionalna osveta prema poraženima i neprijateljima kao motiv, takvi događaji najčešće su slučajevi ratnog banditizma ili ratne pljačke, za koje pak počinitelji većinom nisu odgovarali.

Represija i zločini nad poraženima i neprijateljima činjeni su na temelju donesenih odluka, uredba i zakona ili izravnog ili neizravnog naloga partizanskog pokreta i Komunističke partije Jugoslavije. No, istovremeno jesu česta pojava i izvansudska represija i zločini. Odnos vlasti, od najviših do najnižih razina, prema samovoljnim represijama i zločinima, na temelju osobnih, političkih ili nacionalnih razloga, proizlazio je i iz ratnog i revolucionarnog ozračja u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Nekažnjavanje počinitelja proizlazilo je i iz nemoći vlasti zbog masovnosti takvih djela i velikog broja onih koji su ih činili, ali često i zbog nezainteresiranosti vlasti, jer počinitelji su ipak "naši", a žrtve su ionako "njihovi".

Javni tužitelj FD Hrvatske ukazuje 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije na niz poteškoća, znatnim dijelom u Slavoniji i Srijemu, nastalih uz ostalo i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih tijela "narodnih" vlasti, koji su "u danima velikih zarobljavanja, a i poslije, naredjivali i dopuštali ubijanje bez suda, javno ili čak po nekim neodgovornim elementima nevine ljude, ubijene ostavljali skoro nezakopane i sl. ...".

Masovne likvidacije "neprijatelja" tijekom 1944. i 1945., kojih su brojni primjeri poznati i za Slavoniju, Srijem i Baranju, izvođene su očito na temelju prethodnih odluka najužeg partizanskog/partijskog vodstva. Iako dosad nije utvrđeno postojanje

dokumenata/odluka Glavnog štaba NOV i PO Jugoslavije/Generalštaba JA, CK KPJ o načinu uklanjanja ne samo "ratnih zločinaca" i "narodnih neprijatelja" već i ideoloških i političkih suparnika ili protivnika, što brže i bez previše skrupula (pitanje je jesu li takve odluke ikada i donesene u pisanom obliku), dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci, upućuju na gore navedenu mogućnost.

Dokumenti iz različitih krajeva Slavonije, Srijema i Baranje svjedoče o masovnim likvidacijama provođenima od raznih postrojba i ustanova NOV i POJ, koje se u takvom broju sigurno ne bi mogle događati bez "direktiva" najvišeg rukovodstva ili barem njegova prešutnog odobravanja. U pojedinim pak slučajevima moguća je i nemoć struktura vlasti u zaustavljanju i sprječavanju odmazda.

Na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku, u srpnju 1945., načelnik OZN-e za Hrvatsku general I. Krajačić–Stevo govori o OZN-i kao "pomoćnom organu komunističke partije" ("Svi članovi OZN-e su ujedno i članovi Partije. Oni moraju da misle politički, ne da naprave aparat agenata i žandara, nego da budemo zbilja pomoćni aparat partije, koja ima ugleda u svijetu.")

Masovne i pojedinačne likvidacije provode pripadnici partizanskih postrojba i ustanova, prije svega pripadnici OZN-e i KNOJ-a. Naredbodavci i izvršitelji, svjesni nelegalnosti takvih postupaka, nastoje provesti likvidacije "konspirativno". Iskazane zamjerke masovnih likvidacija viših zapovjedništava odnose se u pravilu na način provođenja, a ne na njihovu osudu. Ubijanja bez suđenja i utvrđivanja individualne krivnje nerijetko se izvode na neprimjeren i okrutan način, katkada uz sadističko izživljavanje nad žrtvama.

Na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku, u srpnju 1945., načelnik OZN-e za Hrvatsku general I. Krajačić–Stevo u završnoj riječi napominje: "Drugovi, prestanite konačno sa likvidacijom!", a i to objašnjava, ne činjenicom da su takvi postupci zločin, već zbog uznemirenosti u narodu. OZN-a za Hrvatsku u izvješću od 24. kolovoza 1945. CK KP Hrvatske navodi i podatke za Okrug Slavonski Brod, uz upit za dopuštenje "mogu li bez suda na licu mjesta likvidirati nekoja lica". Zanimljivo je da je potkraj studenoga 1944. OZN-i dana "direktiva po kojoj oni više nemaju ovlaštenje da vrše likvidaciju bez suda, osim naročitih izuzetaka", a većina dokumenata svjedoči da najmasovnije likvidacije izvode upravo pripadnici OZN-e ili se izvode po njihovim naredbama i poslije toga vremena.

Posebice beskompromisno i nemilosrdno nova se jugoslavenska komunistička vlast obračunala preko OZN-e (kasnije UDB-e) s tzv. križarima (pripadnici poraženih Oružanih snaga NDH, koji su bili većinom ustaše, a mnogo manje domobrani ili Hrvati pripadnici postrojba Wehrmachta i Waffen-SS-a, ali i članovi ustaškog pokreta izvan vojnih postrojba, koji su u poraću osnivali gerilske skupine, koje su se borile protiv nove komunističke vlasti radi obnove NDH ili su se skrivali zbog straha od odmazde, kao i oni koji su dezertirali iz JA i oni koji su izbjegavali mobilizaciju). Slično se dogodilo i s četnicima, koji su u poraću nastavili borbu protiv komunističkog sustava u Jugoslaviji. Slavonija je uz neka druga područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine bila izrazito križarsko područje.

Uz Hrvatsku seljačku stranku i njezine pristaše, najznačajnija oporbena snaga novom sustavu na udaru komunističkih vlasti u Slavoniji, Srijemu i Baranji bila je Katolička crkva, o čemu svjedoče brojni događaji i dokumenti.

Očito su novim jugoslavenskim komunističkim vlastima velike poteškoće svojim neodgovornim postupcima stvarala i njihova tijela vlasti, posebice Narodna milicija i OZN-a, u kojima je raširena pojava najobičnijeg kriminala, a nerijetko i šovinizma.

U poslijeratnom vremenu, u sustavu Ministarstva unutarnjih poslova, milicija je trebala osiguravati red i mir, obranu od odmetničkih skupina, utvrđivanje krivičnih postupaka i izvršavanje kazna. Istovremeno je milicija provodila represiju i počinila brojne zločine nad stanovništvom.

Već na Okružnoj konferenciji KP Jugoslavije za Srijem 24. ožujka 1945. napomenuto je da je “u Sremu milicija od svog obrazovanja, prvih dana po oslobođenju pa sve do u najskorije vreme, predstavljala jedan ozbiljni politički problem i može se komotno reći da se ovom pitanju zaista nije obratila pažnja koju zaslužuje./.../ Naši organi reda i mira ne smeju, svakako, ni po čemu ličiti na staru policiju i žandarmeriju, koja je predstavljala simbol tiranije nenarodnih režima.”

MUP FD Hrvatske izvijestio je 10. srpnja 1945. CK KP Hrvatske o pogoršanju stanja u Slavoniji zbog brutalne primjene sile i pljačke koju je provodila JA, Narodna milicija i OZN-a, te upozorio na potrebu sređivanja stanja, posebice navodeći da Narodna milicija ima “nepravilan odnos prema narodu, što se naročito ispoljilo u kotaru Donji Miholjac i kotaru Vinkovci, gdje se brutalno upotrebljavala sila protiv naroda. Svakodnevna pljačka, koju čine takovi elementi iz redova Milicije, a uz to ako uzmemo da i vojska kao i OZN-a vrše takodjer pljačku i da se njihovi vojnici izdavaju kao milicija, onda nije nikakvo čudo, da narod strahuje pred milicijom kao pred pljačkaškom ruljom. Narodna milicija koja je izvršni organ Narodne vlasti ne samo da je takvim radom kompromitovala sebe, nego je i kompromitovala i Narodnu vlast. Narodna vlast gubi autoritet u narodnim masama uslijed milicije, koja nema nikakvih moralnih prava, da bude njezin izvršni organ.” MUP FD Hrvatske traži “da se pozovu na odgovornost oni, koji su odgovorni za stanje koje je nastalo”, te napominje da “Organi OZN-e vrše pljačku, ubijaju ljude bez suda, ne pokopavaju ih ili ne pokopaju čestito. Narod strahuje. Osjeća se nesigurnost ne samo u narodu, nego i među članovima Narodno-oslobodilačkih Odbora. Na okrugu Brod i Nova Gradiška imade više slučajeva gore navedenih postupaka, gdje su se ubijali i seljaci bez suda i istrage. Slučaj pročelnika upravnog odjela u Pakracu s kojim smo razgovarali i koji je izjavio, da kada je učinio prigovore za postupak vojske i OZN-e prema narodu da se boji da će biti hapšen. Dakle, nije taj strah samo u narodu, koji svaki dan čeka da neće biti odveden negdje i ubijen (to javno govori), već je taj strah ušao i same odbore./.../ U Sibinju ubili su domobrane, njih oko 15 bez ikakvih razloga i to vojnici Narodne Odbrane. Sve to stvara krupne političke probleme, naročito u tom kraju koji nam od prije nije bio sklon. Da je stanje općenito takovo krivnja uglavnom leži na samim odborima koji nijesu upućeni u svoje kompetencije, a najviše na samom Oblasnom NOO-u, koji se nije udubio u rješavanje tih problema.”

Javni tužitelj DF Hrvatske ukazuje 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije na niz poteškoća, znatnim dijelom u Slavoniji i Srijemu, nastalih uz ostalo i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih organa “narodnih” vlasti, te navodi kako je u Narodnu miliciju “ušao u najvišem postotku ološ, koji naročito u Slavoniji čini zločine

pljačke, ubijstava i sl.". Javni tužitelj Okruga Virovitica ukazuje 18. kolovoza 1945. javnom tužitelju FD Hrvatske na nepravilnosti u radu OZN-e i Narodne milicije na Okrugu Virovitica navodeći da Narodna milicija "svojim djelima i nedisciplinom vrlo loše djeluje u narodu i kao takovoj srozava joj se ugled i autoritet." Okružni komitet KPH Nova Gradiška izvyješćuje 24. listopada 1945. Oblasni komitet KPH Osijek o likvidacijama pojedinaca "bez suđenja" koje provodi OZN-a Nova Gradiška.

Kako su se uhićenja i privođenja osumnjičenih osoba javnim tužiteljstvima obavljala "preko Ozne i preko milicije NOO-a", nije teško naslutiti na koji se način provodila "narodna vlast" i zakonitost.

*

U početku rata partizansko je pravosuđe djelovalo na revolucionaran način bez nekih ustaljenih oblika. Naime, nije bilo jedinstvenih propisa o organizaciji vojnih sudova, njihovoj nadležnosti i djelatnosti. Međutim, rukovodeći se istim ciljem izraženim u krilatici "Smrt fašizmu – sloboda narodu!" vojni su sudovi kao revolucionarni organi jedinstveno ostvarivali svoju namjenu, smatrajući da "treba osuditi sve ono što nanosi štetu interesima naroda i narodnooslobodilačke borbe". O većini presuda, osobito onih na smrt, koje su donijeli vojni sudovi pri partizanskim postrojbama, malo je sačuvanih dokumenata i podataka. Iz tih malobrojnih sačuvanih dokumenata vidljivo je da su prečesto izricane smrtno presude za koje nije bilo pravog razloga. Takav je postupak omogućavao i nedostatak potrebnih i valjanih zakona i uputa.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske donosi 17. prosinca 1942. upute za osnivanje vojnih sudova kod brigada i pozadinskih vojnih vlasti. Štab XII. divizije NOV i PO Hrvatske navodi 22. lipnja 1943. u dopisu podređenim jedinicama o osnivanju stalnih i povremenih ratnih sudova da će "izricati osude svim protunarodnim elementima i špijunima." Vojni su sudovi donosili i odluke o konfiskaciji imovine "narodnih neprijatelja". Štab I. slavonskog korpusa NOV i PO Hrvatske uputio je 20. lipnja 1943. podređenim jedinicama upute o provođenju rekvizicije namirnica i opreme za potrebe NOV i konfiskacije imovine "narodnih neprijatelja".

Iako je Uredba o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije od 24. svibnja 1944. značila napredak u vojnom sudovanju, i dalje je pri izvođenju presuda dolazilo do kršenja osnovnih pravnih načela te nerijetko, kao i ranije, do samovolje pojedinaca. Sve do donošenja Zakona o vojnim sudovima od 24. kolovoza 1945. vojni su sudovi bili nadležni za najvažnija krivična djela bez obzira je li počinitelj bio vojna ili civilna osoba. Od tada se vojni sudovi ograničavaju na vojne osobe i ratne zarobljenike, odnosno na sve "koji slabe narodnu obranu i odaju vojne tajne".

U sustavu revolucionarnog sudstva, i vojni i civilni sudovi dobili su posebnu ulogu, koja je u Hrvatskoj došla do izražaja naročito tijekom 1945. i 1946. u mnogobrojnim političkim i montiranim sudskim procesima. Rukovodstvo partizanskog pokreta istodobno s osnivanjem organa "narodnih vlasti" oblikuje i novi pravni sustav u Hrvatskoj. Novi pravni propisi i načela koje je donio ZAVNOH, posebice njegov Odjel pravosuđa, utvrdili su osnovna "revolucionarna" načela sudskog sustava u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata i u neposrednom poraću. Odluka Predsjedništva ZAVNOH-a o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., kao i nešto

kasnije donesen Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države od 25. kolovoza 1945. konačno su utanačili kako zaštititi “osnovne tekovine NOB-e”.

Iako su sudovi za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj djelovali u neposrednom poraću samo nekoliko mjeseci, donijeli su niz prečesto neutemeljenih, teških presuda s dalekosežnim posljedicama, pretežito Hrvatima, ali i drugim građanima FD Hrvatske. To potvrđuju i brojne sačuvane presude sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji su djelovali na području Slavonije, Srijema i Baranje.

Ipak, očito je nezadovoljstvo i nepovjerenje zapovjedništava NOV i PO Jugoslavije/ JA, OZN-e i KNOJ-a prema radu vojnih sudova, sudova za zaštitu nacionalne časti i okružnih sudova. U većini dokumenata koji opisuju masovna i pojedinačna ubojstva navodi se da je jedan od razloga zašto se ona sprovode nepovjerenje u rad sudova koji ne izvršavaju svoju zadaću. Prema tumačenju istaknutog člana CK KP Hrvatske Duška Brkića, u srpnja 1945., na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku: “Sudovi za zaštitu nacionalne časti nisu odgovorili svojim zadacima, zato što nisu shvatili naši okružni komiteti i sudovi njihov značaj kao revolucionarnih sudova, nisu shvatili da su to forme za brzo i energično čišćenje neprijatelja iz naših redova. Nama se dao jedan kratki period vremena za trajanje tih revolucionarnih sudova, kao što je Sud nacionalne časti i Vojni sudovi, da bi u najkraće vrijeme očistili zemlju od neprijateljskih elemenata, bilo kaznom smrti ili robijom, kako bi neprijatelja onemogućili i zahvatili stvar u svoje ruke.” Bezuvjetno neprihvatanje “direktiva” od vojnih i političkih ustanova NOB-a kako osuditi “narodne neprijatelje” ili odbijanje sastavljanja sudskih presuda za osobe koje su prethodno ubijene, opljačkane i izmrcvarene tumači se “političkom neizgrađenošću”, “nesaživljenošću s pokretom i borbom” i “malograđanštinom” članova sudova. Nezadovoljstvo ide tako daleko da se pojedini organi OZN-e usuđuju prijetiti kako će podignuti “optužnicu protiv takovoga suda zbog sabotaze NOB-e”.

Odlukom Predsjedništva ZAVNOH-a osnovana je 18. svibnja 1944. Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (skraćeno nazivana i Zemaljska komisija za ratne zločine, odnosno ZKRZ), te su donesene upute za njezin rad. Naime, nova je vlast u Hrvatskoj i Jugoslaviji za sve stvarne i pretpostavljene “neprijatelje naroda” i “ratne zločince” nastojala prikupiti podatke i potkrijepiti svoj stav i odnos prema njima. Pokazalo se da novoj vlasti i organima koji su imali zadaću ratne zločine registrirati, tragati za počiniteljima i prikupljati dokazni materijal i nije bilo potpuno jasno što je ratni zločin. Političko ozračje kojemu su pridonijeli takvi stavovi i postupci bilo je sve prije negoli normalno stanje.

Protivnici ili pretpostavljeni protivnici nove vlasti uklanjani su po kratkom postupku ili su suđeni na sudskim procesima. Osim “ratnih zločinaca” ubijaju se ili uhićuju i osuđuju politički protivnici, stvarni ili pretpostavljeni, na temelju paušalnih optužba. Primjerice, u izvješću OZN-e III. VI. korpusa NOV i PO Jugoslavije od 15. siječnja 1945. istaknuto je: “Razlog ovim likvidacijama bilo je stanovište, koje u Slavoniji uzela ne samo O.Z.N.a III, nego i druge ustanove, a koja se svodi na ovo: Bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su nam neprijatelji i koji će sutra biti protiv nas”. Tako i Okružni NOO Slavonski Brod nalaže u svibnju 1945. kotarskim NOO-ima

Slavonski Brod, Đakovo i Županja potrebu poduzimanja “energičnih mjera za čišćenje zemlje od fašističkih ostataka i raznih protunarodnih elemenata”. OZN-a za Slavoniju izvješćuje 5. svibnja 1945. OZN-u za Hrvatsku da su uhitili oko 1600 osoba, većinom iz gradova, da provode “plansko čišćenje okruga”.

Pri provođenju masovnih zločina i represalija nad poraženim neprijateljima zapovjednu partizansku hijerarhiju ne vodi toliko iracionalni osjećaj osvete koliko racionalna težnja uklanjanja političkih protivnika u osvajanju vlasti. Neprijatelje ili pretpostavljene neprijatelje trebalo je ukloniti fizički, materijalno i politički. Masovno protjerivanje, upućivanje u logore i razvlašćivanje pripadnika narodnih skupina (Mađari i posebice Nijemci) u manjoj je mjeri osveta za njihovo priklanjanje, stvarno ili pretpostavljeno, fašističkoj i nacionalsocijalističkoj ideologiji, a više način za promjenu nacionalne/etničke, a slijedom toga i vjerske strukture stanovništva na pojedinim područjima, i pokušaj rješavanja socijalnih problema. Nova je vlast bila svjesna činjenice da se konfiskacijom imovine svih stvarnih i pretpostavljenih neprijatelja otvara mogućnost za cjelovitu provedbu agrarne reforme i kolonizacije. Konfiskacija imovine “narodnim neprijateljima” predviđena najprije Odlukom Predsjedništva AVNOJ-a o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile od 21. studenoga 1944., te provedena Zakonom o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. lipnja 1945. bila je i sredstvo njihova onemogućavanja u budućem sukobu, ali ujedno i stjecanje materijalnih privilegija za viši sloj sudionika NOB-a. Nakana je novih komunističkih vlasti očito bila gospodarski uništiti sve društvene slojeve koje je smatrala glavnim neprijateljima novoga društvenog poretka.

Predsjedništvo AVNOJ-a proglasilo je odlukom od 21. studenoga 1944. pripadnike njemačke manjine kolektivnim krivcima. U svrhu protjerivanja Nijemaca (folksdojčera) osnovana je u neposrednom poraću u Hrvatskoj i Zemaljska komisija za repatrijaciju Nijemaca pri Ministarstvu unutarnjih poslova FD Hrvatske. No, uz konfiskaciju imovine i oduzimanje svih građanskih i političkih prava u sabirnim i radnim logorima u Slavoniji, Srijemu i Baranji, koji su trebali prethoditi njihovu protjerivanju iz Hrvatske (Jugoslavije), završili su mnogobrojni (pojedinci, i muškarci i žene, kao i cjelokupne obitelji od djece do staraca) samo zbog toga što su imali njemačko podrijetlo i prezime, a iako je bila riječ o stvarno pohrvaćenim osobama.

Dokumenti u ovoj zbirci pokazuju da je KP znatno ograničila građanske i političke slobode, privatno vlasništvo, slobodno tržište, te je potiskivala tradicionalne vrijednosti poput religije i nacionalne/etničke baštine. Svi oni koji to nisu shvatili na vrijeme, progonjeni su politički i sudski. Komunistički obračun sa stvarnim i pretpostavljenim protivnicima bez razlike, institucionalan ili izvaninstitucionalan, tijekom rata ili u poraću, bio je masovan i nemilosrdan.

Namjera potpunog i radikalnog obračuna s neprijateljem bila je i naredba Vicka Krstulovića, ministra unutarnjih poslova FD Hrvatske, o “Uklanjanju vojničkih groblja okupatora” od 6. srpnja 1945., koja je obuhvatila groblja i nadgrobne spomenike vojnika njemačke, talijanske i mađarske vojske te ustaše. Da je ta naredba provedena, potvrđuje i dopis Odjela unutarnjih poslova Okruga Slavonski Brod od 23. kolovoza 1946. Odsjeku

unutarnjih poslova grada Vinkovci o potrebi provođenja navedene odluke MUP-a NR Hrvatske, te naposljetku izvyješće Gradskog NO-a Vinkovci od 24. rujna 1946. da je "po prednjem postupljeno". Iako je naredba izuzimala grobove domobrana, lokalne su vlasti, svjedoče događaji, rušile groblja i nadgrobne spomenike svih neprijateljskih vojska, uključujući i domobranske.

Iz dokumenata u ovoj zbirci, ali i inače dostupnih dokumenata, vidljivo je da su pojedini slučajevi partizanske i komunističke represije i zločina nailazili na osudu pojedinaca iz ustanova i postrojba nalogodavaca i izvršitelja takvih djela. Brojni slučajevi nepravilnosti, represije i zločina spominjani su i na sjednicama CK KP Hrvatske.

Dugo vremensko razdoblje u kojemu su se represija i zločini provodili, broj stradalnika i žrtava, kao i broj nalogodavaca i izvršitelja represije i zločina uglavnom upućuje na nekažnjeno provođenje. Poznati su samo pojedini slučajevi partijskih kazna ili sudskih presuda izvršiocima zlodjela.

Očita su i nastojanja poslijeratnih jugoslavenskih komunističkih vlasti, od najniže do najviše razine, a što potvrđuju i dostupni dokumenti, da se represija i zločini provode ni nad stvarnim ili pretpostavljenim protivnicima prikriju. Ogledni je primjer slučaj kada su pripadnici 12. brigade XII. divizije III. JA, početkom studenoga 1945. u selima u okolici Slavonskog Broda (kotar Donji Andrijevc) uhitili, odveli od kuća, saslušavali, mučili, ubili i zatim bacili u Savu 23 osobe (od toga tri žene i jednog maloljetnika). Naime, o svemu je odmah javni tužitelj Okruga Slavonski Brod izvijestio javnog tužitelja FD Hrvatske, a Oblasni komitet KP Hrvatske za Slavoniju i OZN-a za Hrvatsku CK KP Hrvatske. Nedugo zatim CK KP Hrvatske izvijestio je o slučaju i A. Rankovića, načelnika OZN-e za Jugoslaviju Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije uz napomenu da se "radi uglavnom o ustaškim simpatizerima", te da je "akcija posljedica nastojanja vojnih jedinica da na neke neuspjehe u čišćenju bandi reagiraju terorom i to masovnim prema stanovništvu". CK KP Jugoslavije izvijestio je naposljetku CK KP Hrvatske da je "povodom nepravilnog i ludjačkog postupka" otvorio istragu, uz napomenu da "treba nastojati da se taj događaj prikaže drukčije, jer bi politički strašno odjeknuo ako bi se saznalo".

*

Danas je teško, pa i gotovo nemoguće rekonstruirati količinu i sudbinu dokumentacije vojnih i civilnih postrojba i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske, te DF/FNRJ Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske koja se odnosi na sustav komunističke represije i zločina tijekom i neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata.

Pojedini dokumenti iz ove zbirke navode i potvrđuju da je produkcija dokumenata NOP-a i u razdoblju do 1943. bila na zavidnoj razini. Tijekom 1944., a posebice 1945., kada NOV i PO Jugoslavije raspolažu stabilnom pozadinom i popriličnom logistikom, količina dokumenata nedvojbeno je znatno veća. U tom razdoblju vlastitoj, ali i neprijateljskoj dokumentaciji i arhivskom gradivu ustanove NOP-a posvećuju punu pozornost. Uglavnom zbog toga što se nova država izgrađivala na centralističkim načelima, a ne zbog nacionalističkih motiva, iako ni ta činjenica nije zanemariva, najveći

dio arhivskog gradiva NDH i gradiva NOV i PO Hrvatske završilo je u Beogradu, gdje se i danas nalazi. Treba napomenuti da je odavno objavljen i poznat popis tog gradiva, međutim tim popisima nije obuhvaćeno gradivo OZN-e i UDB-e, te KNOJ-a, naredbodavaca i izvršilaca represije i zločina. Što se s tom dokumentacijom dogodilo, nezahvalno je i teško pretpostaviti.

Uvid u dostupnu dokumentaciju u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu donekle omogućuje rekonstrukciju sudbine dokumentacije OZN-e za Hrvatsku. Komisiji za prikupljanje i sređivanje materijala o historijatu resora unutarnjih poslova 2. uprave Državnog sekretarijata za unutarnje poslove NR Hrvatske, opunomoćeništva UDB-e DSUP-a NRH izvješćuju tijekom studenoga 1954. o nepostojanju gradiva. Primjerice: UDB-a DSUP-a NRH za kotar Nova Gradiška javila je kako "misle" da je arhiva OZN-e za Slavoniju spaljena u Osijeku 1946. UDB-a DSUP NRH iz Pakraca javila je da nema dokumenata, "I...I jer je 1950. sva arhiva, a među njom i dokumenti koji datiraju iz vremena rada našeg resora u toku NOB-a su spaljeni. Osim toga je jedan dio materijala upućen u centralnu arhivu koja se nalazi kod Državnog sekretarijata".

Nedvojbeno je da se gradivo OZN-e koje je sadržavalo podatke i navode o represiji i zločinima postupno i sustavno uništavalo kao nepoćudno i kompromitirajuće za vlast. Primjerice, uz dopis s prilogom OZN-e VI. korpusa, koji je uputila III. odsjeku OZN-e za Hrvatsku "pregled kao i imena likvidiranih lica u razmaku od 15. IX. 1944. do 1. I. 1945. /.../", s napomenom "skoro sve likvidacije su izvršene bez zapisnika", zabilješka je odgovorne osobe iz Službe državne sigurnosti Republičkog Sekretarijata unutarnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske od 3. ožujka 1986.: "Dokumentacija je pronađena među ostalom dokumentacijom na kojoj je radila Radna grupa, tako da do sada nije bila evidentirana /.../. Zbog svoje delikatnosti, predlažem da se ista dokumentacija ODMAH UNIŠTI, zbog opće poznatih razloga".

Nakon svega, do danas nije ni stručnoj, a kamoli ostaloj javnosti poznato koliko se takvog "nepoćudnog" arhivskog gradiva još uvijek nalazi po arhivima državnih ustanova, u prvom redu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske i Ministarstva unutarnjih poslova Srbije, a i drugdje, posebice u arhivima u Beogradu. Naime, nepoznato je gdje se nalazi dokumentacija MUP-a FD/NR Hrvatske za razdoblje od 1944. do 1953., koji je od Ministarstva pravosuđa u ljeto 1945. preuzeo brigu o logorima u Hrvatskoj.

*

Dokumenti postrojba i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske, te DF/FNR Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Slavoniji, Srijemu i Baranji u razdoblju od 1944. do 1946., objavljeni u ovoj zbirci, nedvojbeno svjedoče da su se masovna represija i zločini nad poraženim neprijateljima u Slavoniji, Srijemu i Baranji, kao uostalom i drugdje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, provodili planski i sustavno, institucionalno, ali još više izvaninstitucionalno, po zapovijedima najviših partijskih, vojnih i državnih vlasti. To potvrđuju i manje-više istovjetni "rukopisi" prikupljenih dokumenata bez razlike na kojoj vojnoj i političkoj razini ili području Hrvatske/Jugoslavije nastali.

Dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci, koja je rezultat istraživanja trojice povjesničara i jednog arhivista, i nastavka rada započetog zbirkom “Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti” (Slavonski Brod, 2005.), prikupljeni su više godina u okviru različitih znanstveno-istraživačkih projekata i stručne obrade arhivskoga gradiva vezanog uz razdoblje Drugog svjetskog rata i neposrednog poraća. Istraživanje i rad na ovoj kao i prethodnoj zbirci dokumenata ostvareno je u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu “Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću”.

Zbirke dokumenata za ostala područja Hrvatske, koje će uslijediti, u mnogočemu mogu razjasniti okolnosti i razmjere partizanske i komunističke represije i zločina u Hrvatskoj i Jugoslaviji potkraj Drugog svjetskog rata i u neposrednom poraću.

Arhivskim gradivom, dokumentima, literaturom i drugim izvorima podataka, korisnim mišljenjima, uputama, primjedbama i savjetima, nezaobilaznim u istraživanju o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Slavoniji, Srijemu i Baranji potkraj Drugog svjetskog rata i u poraću umnogome su pripomogli: dr. sc. Zdenko Radelić i dr. sc. Nikica Barić, mr. sc. Tomislav Anić i dr. sc. Katarina Spehnjak (Hrvatski institut za povijest, Zagreb), dr. sc. Suzana Leček i dr. sc. Mato Artuković (Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod), Egon Kraljević, prof. i Milan Pojić, prof. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb), mr. sc. Zdenka Lakić (Državni arhiv u Slavonskom Brodu), Marko Landeka, prof. (Državni arhiv u Osijeku Arhivski sabirni centar Vinkovci), Danijel Petković, prof. (Gradski muzej Vinkovci), Željko Pleskalt, prof. (Državni arhiv u Bjelovaru), dr. sc. Zoran Janjetović (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, Srbija), dr. sc. Michael Portmann (Historische Kommission Österreichische Akademie der Wissenschaften, Beč, Austrija), Josef Eder (Sindelfingen, Njemačka), Nadežda Radović (Beograd – Sremski Karlovci, Srbija), mr. sc. Branko Kranjčev (Našice), Tomislav Wittenberg (Požega), Ivica Ćosić-Bukvin (Vrbanja), Vera Gerard-Šipošić (Osijek), Ivica Roth (Osijek), Andrija Vidušić (Valpovo), Stjepan Hauptmann (Novi Marof), Goran Ante Blažeković (Zagreb), dr. sc. Augustin Franić (Dubrovnik) i Pjerinko Bilić (Antikvarijat Europa, Zagreb). I ovom prilikom im iskazujemo zahvalnost.